

V. protiv UJEDINJENOG KRALJEVSTVA
(Predstavka broj 24888/94)

PRESUDA

Strazbur, 16. decembra 1999.

U predmetu V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva,

Evropski Sud za ljudska prava, u skladu sa članom 27 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija), dopunjen Protokolom br. 11¹, kao i relevantnim odredbama Poslovnika Suda², zasedao je u Velikom veću u čijem su sastavu bile sledeće sudije:

G. L. VILDHABER (*G. L. Wildhaber*), *predsednik Suda*,

Gđa E. PALM, (*E. Palm*)

G. C.L. ROZAKIS, (*C. L. Rozakis*)

G. A. PASTOR RIDRUEHO, (*A. Pastor Ridruejo*)

G. G. RES, (*G. Ress*)

G. J. MAKARČIK, (*J. Makarczyk*)

G. P. KIRIS, (*P. Kūris*)

G. R. TIRMEN, (*R. Türmen*)

G. Ž. P. KOSTA (*J. P. Costa*)

Gđa F. TULKENS, (*F. Tulkens*)

G. C. BIRSAN, (*C. Bîrsan*)

G. P. LORENCEN, (*P. Lorenzen*)

G. M. FIŠBAH, (*M. Fischbach*)

G. V. BUTKEVIČ, (*V. Butkevych*)

G. J. KASADEVAL, (*J. Casadevall*)

G. A.B. BAKA, (*A.B. Baka*)

Lord REED, (*Lord Reed*), *ad hoc* sudija,

kao i g. P.J. MAHONI (*Mahoney*), zamenik sekretara Suda,

Pošto je razmotrio predmet na zatvorenim sednicama od 15. septembra i 24. novembra 1999.

donosi sledeću presudu koja je usvojena poslednjeg pomenutog datuma:

POSTUPAK

1-2. *Napomena Sekretara Suda*.: Protokol br. 11 i Poslovnik Suda stupili su na snagu 1. novembra 1998. godine

1. Ovaj predmet je upućen Sudu od strane vlade Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Severne Irske (u daljem tekstu: Država) 4. marta 1999, i od strane Evropske komisije za ljudska prava (u daljem tekstu: Komisija) 6. marta 1999, u okviru roka od tri meseca koji je propisan članom 32 stav 1 i članom 47 Konvencije.

Predmet je potekao iz predstavke (br. 24888/94) protiv Ujedinjenog Kraljevstva, koja je podnešena Komisiji na osnovu nekadašnjeg člana 25 Konvencije od strane Britanskog državljanina V, 20. maja 1994. god. Podnosilac predstavke je zatražio od Suda da ne otkriva njegov identitet.

Cilj predstavke i zahteva Komisije bio je da se, na osnovu činjenica navedenih u predmetu, donese odluka o tome da li je Država povredila članove 3, 5, 6 i 14 Konvencije.

2. U skladu sa odredbama člana 5 stava 4, Protokola br. 11, tumačenim zajedno sa pravilima 100 st. 1 i 24 st. 6 Poslovnika Suda, Panel Velikog veća je 31. marta 1999. doneo odluku da o ovom predmetu treba da odlučuje Veliko veće Suda. Veliko veće, u sastavu: *ex officio* Ser Nikolas Braca (*Sir Nicolas Bratza*), sudija koji je izabran sa liste Ujedinjenog Kraljevstva (član 27, st. 2 Konvencije i pravilo 24 st. 4), g. L. Vildhaber, predsednik Suda, gđa E. Palm, i g. C.L. Rozakis, podpredsednici Suda i g. G. Res, g. Ž. P. Kosta (*J. P. Costa*) i g. M. Fišbah, podpredsednici odeljenja (član 27 st. 3 Konvencije i pravilo 24 stavovi 3 i 5 (a)). Izabrani su i ostali članovi Velikog veća i to: g. A. Pastor Ridrueho, g. G. Bonelo (*G. Bonello*), g. J. Makarčik, g. P. Kiris, g. R. Tirmen, gđa F. Tulkens, gđa V. Stražnicka, g. C. Birsan, g. P. Lorencen, i g. V. Butkevič (pravilo 24 stav 3). Sudija Ser Nikolas Braca, koji je izabran s liste Ujedinjenog Kraljevstva, a koji je učestvovao kada je Komisija razmatrala ovaj slučaj, povukao se iz zasedanja u Velikom veću (pravilo 28). Država je potom imenovala Lorda Rida (*Lord Reed*) da bude *ad hoc* sudija (čl. 27 st. 2 Konvencije i pravilo 29 st. 1). Kasnije je g. Bonela zamenio sudija zamenik g. A. B. Baka, budući da g. Bonelo nije bio u mogućnosti da učestvuje u daljem razmatranju slučaja (pravilo 24 st. 5 (b)).

3. 23. juna 1999. predsednik je odlučio da zabrani javni pristup svim dokumentima podnetim od strane podnosioca predstavke kao i od strane Države, te da ročište bude zatvoreno za javnost (pravilo 33 stavovi 2 i 3).

4. 1. juna 1999. predsednik je odobrio prisustvo nevladinoj organizaciji *Justice* i g. R. Bulgeru i gđi D. Fergus, roditeljima deteta koje je ubijeno od strane podnosioca predstavke i maloletnog T. (vidi stav 7 niže), kako bi podneli pismene komentare u vezi s predmetom (član 36 st. 2 Konvencije i pravilo 61 st. 3 Pravilnika Suda). 6. septembra 1999, predsednik je odobrio prisustvo na ročištu roditeljima žrtve kako bi dali usmeni iskaz pred Sudom (pravilo 61 st. 3).

5. Ročište je održano u zgradi Suda u Strazburu 15. septembra 1999. godine, zajedno sa ročištem po predstavi maloletnog T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva (predstavka br. 24724/94)

Pred Sudom su se pojavili:

(a) u ime Države

g. H. Levelin (*H. Llewellyn*),
Ministarstvo za spoljne poslove i Komonvelt, u svojstvu *zastupnika*
g. D. Panik (*D. Pannick*) Q.C.¹, advokat²
g. M. Šo (*M. Shaw*), advokat, u svojstvu *advokata*
g. S. Bremli (*S. Bramley*), Ministarstvo unutrašnjih poslova,
g. Dž. Lejn (*J. Lane*), Ministarstvo unutrašnjih poslova,
g. T. Moris (T. Morris), Zatvorska služba Nj.K.V. u svojstvu *savetnika*

(b) u ime podnosioca predstavke T.

g. B. Higs (*B. Higgs*), Q.C., advokat,
g. Dž. Nater (*J. Nutter*), Advokat, u svojstvu *advokata*,
g. D. Lojd (*D. Lloyd*), u svojstvu *pravnog zastupnika*³

(c) u ime podnosioca predstavke V.

g. E. Fitzdžerald (*E. Fitzgerald*), Q.C., advokat,
g. B. Emerson (*B. Emmerson*), advokat, u svojstvu *advokata*,
g. Dž. Dikinson (*J. Dickinson*), u svojstvu *pravnog zastupnika*
g. T. Loflin (*T. Loflin*), pravnik, u svojstvu *savetnika*

(d) u ime roditelja žrtve

g. R. Makin (*R. Makin*), pravni zastupnik, u svojstvu *savetnika g. Bulgera*,
g. S. Sekston (*S. Sexton*), pravni zastupnik, u svojstvu *savetnika gđeFergus*,
gđa M. Montefjore (*M. Montefiore*), u svojstvu *savetnika*

¹ QC (*Queen's Council*) – krunski savetnik je titula koja se na predlog Lorda kancelara (istovremeno ministar pravde i predsedavajući Doma lordova) dodeljuje najuglednijim advokatima u Britaniji.

² U Ujedinjenom Kraljevstvu *barrister-at-law* je advokat koji ima pravo da zastupa klijente pred višim sudovima (prim. prev).

³ U originalu *solicitor* - pravnik koji nema pravo zastupanja pred redovnim sudovima, ali obavlja sve druge pravne poslove (prim. prev).

Sud je saslušao obraćanja g. Fitzdžeralda, g. Higs, g. Makina, g. Sekstona i g. Panika, kao i odgovore g. Panika na pitanja koja je postavio jedan od članova Suda.

6. 24. novembra 1999. godine sudija zamenik, g. J. Kasadeval, zamenio je gđu Stražnicku, koja nije bila u mogućnosti da učestvuje u daljem razmatranju slučaja (pravilo 24 st. 5 (b)).

Činjenice

I. Posebne okolnosti slučaja

A. Suđenje

1. Krivično delo

7. Podnosilac predstavke rođen je avgusta 1982.

12. februara 1993, kada je imao deset godina, on i još jedan desetogodišnji dečak, T. (podnosilac predstavke u predmetu br. 24724/94), pobjegli su sa školskih časova i u šoping centru oteli dvogodišnjeg dečaka, odveli ga dve milje daleko, pretukli ga na smrt i ostavili na železničkim šinama da bude pregažen.

2. Postupak suđenja

8. Podnosilac predstavke i T. bili su uhapšeni u februaru 1993. i zadržani u pritvoru do početka suđenja.

9. Njihovo suđenje je bilo otvoreno za javnost, trajalo je tri nedelje i održalo se u novembru 1993. u sudnici *Preston Crown* suda, pred sudijom i dvanaest porotnika. U toku dva meseca koja su prethodila suđenju, svaki od podnosilaca predstavke je, zajedno sa socijalnim radnicima, išao da obiđe sudnicu, gde se upoznao sa osobljem suda i pristupkom suđenja uz pomoć «paketa za decu svedoke» koji sadrži knjige i igre.

Postupku je prethodio snažan nacionalni i međunarodni publicitet, koji se nastavio i tokom samog suđenja. U toku krivičnog postupka, dolazak optuženih u Sud bio je dočekivan od strane neprijateljski raspoložene publike. U nekim slučajevima pokušani su napadi na vozila koja su ih dovođila u sudnicu. U sudnici su novinarska mesta i galerija sa posetiocima stalno bili dupke puni. Suđenje je vođeno u formi krivičnog postupka protiv odraslih počinitelja. Sudija i porotnici su bili obučeni u sudijske odore i perike. Postupak je, ipak, do izvesnog stepena, bio modifikovan prema uzrastu optuženih. Bili su smešteni pored socijalnih radnika, na specijalno uzdignutom podijumu. Njihovi roditelji i advokati sedeli su u blizini. Satnica suđenja (radno vreme), skraćeno je kako bi odgovaralo satnici školskih časova (od 10:30 do 15:30, sa jednosatnom pauzom za ručak), a na svakih sat suđenja pravljena je pauza

od 10 minuta. Tokom pauza, optuženima je bilo dozvoljeno da provode vreme sa svojim roditeljima i socijalnim radnicima u delu određenom za igru. Sudija je stavio do znanja da će praviti pauzu kada god mu socijalni radnici ili advokati optuženih ukažu da jedan od optuženih pokazuje znakove stresa ili umora. Do toga je došlo samo jedanput u toku suđenja.

10. Na samom otvaranju suđenja, sudija je izdao naredbu u skladu s članom 39 Zakona o deci i omladini iz 1933. (vidi stav 32, niže) da ne sme biti nikakvog objavljivanja identiteta, adresa niti ostalih identifikacionih detalja kako podnosioca predstavke tako ni T, a isto tako ni objavljivanja njihovih fotografija.

Tog istog dana, pravni zastupnik podnosioca predstavke podneo je zahtev za odlaganje postupka zbog sumnje da suđenje neće biti pravično usled prirode i razmera medijskog publiciteta. Pošto je saslušao argumente, sudija je ustanovio da nije utvrđeno da bi optuženi mogli pretrpeti štetu do granica da se ne može održati pravično suđenje. On je ponovio upozorenje koje je dao porotnicima da ne uzimaju u obzir sve što su o ovom slučaju čuli ili videli izvan njegove sudnice.

11. Dr. Bentovim (*Bentovim*), iz Dečije bolnice u ulici Grejt Ormond (*Great Ormond Street Hospital for Children*) je, u ime odbrane, septembra 1993. razgovarao s podnosiocem predstavke i njegovim roditeljima, mada tokom suđenja nije davao iskaz. Utvrdio je da V. pokazuje znake posttraumatskog stresa, potištenosti i krivice, praćene strahom od kazne i užasne odmazde. Njemu veoma bolno i teško pada da misli ili govori o događajima o kojima je reč, te nije bilo moguće razjasniti mnoge aspekte. Doktor je utvrdio da on pokazuje znake nezrelosti, ponašajući se u mnogim situacijama kao dete emocionalno mnogo mlađe nego što jeste, te je preporučio da će mu, bez obzira na ishod, najverovatnije trebati terapeutska nega u rezidencijalnom kontekstu.

12. Tužilac je, u toku suđenja, izneo dokaze u korist tvrdnje da su dvojica optuženih bili krivično odgovorni za svoje postupke, u smislu da su bili svesni da je ono što čine loše (vidi stav 29, niže).

Sud je saslušao iskaz dr. Suzan Bejli (*Susan Bailey*), psihijatra konsultanta pri Forenzičkoj službi za adolescente Ministarstva unutrašnjih poslova, koja je, u ime Krune, napisala izveštaj o podnosiocu predstavke. Doktorica Bejli je pružila dokaze o tome da je podnosilac predstavke dete prosečne inteligencije i da je februara 1993. bio u stanju da razlikuje dobro od zla. Znao je da je loše oteti dete od njegove majke, povrediti ga i ostaviti na železničkoj pruzi. Ona je razgovarala sa podnosiocem predstavke u nekoliko navrata. On je svaki put neutešno plakao i pokazivao znake rastrojenosti. Nije bio u stanju da o događajima o kojima je reč govori na suvisli način.

Tužilac je kasnije pozvao i direktorku škole koju su dvojica dečaka pohađala kao svedoka. Ona je izjavila da još od najmlađeg uzrasta, sa četiri i pet godina, deca znaju da je loše i da nije dozvoljeno udariti drugo dete nekim oružjem. Ona je potvrdila da su T. i podnosilac predstavke bili svesni da je ono što su uradili loše i da je zabranjeno. Svedočenje još jednog nastavnika pružilo je dokaz za ovu istu tvrdnju.

113. Dalje su iskaz dali svedoci koji su videli T. i podnosioca predstavke u šoping-centru, odakle je odveden dvogodišnji dečak, i koji su videli tri dečaka na raznim lokacijama između šoping-centra i železničke pruge, gde je telo dečaka kasnije pronađeno. U sudnici su preslušani zvučni zapisi ispitivanja T. i podnosioca predstavke pred policijom. Ni podnosilac predstavke ni T. nisu svedočili pred sudom.

14. Obrazlažući predmet pred porotom, sudija je podsetio da su svedoci dolazili u sudnicu praćeni jakom medijskom pažnjom i prisustvom javnosti, te da su mnogi su bili suočeni sa navalom fotografa. Imajući u vidu da su morali da svedoče u velikoj sudnici, pred ogromnom publikom, ne iznenađuje da je njih nekoliko bilo savladano emocijama, a neki nisu mogli ni da govore razgovetno. Ovo je jedan od faktora koje treba imati na umu kada se budu razmatrali njihovi iskazi. Sudija je dao instrukcije poroti, *inter alia*, da optužba mora dokazati, izvan svake osnovane sumnje, pored elemenata krivičnog dela za koje se sudi, i to da su podnosilac predstavke i T. znali da je ono što rade loše.

2. 24. novembra 1993. porota je presudila da su T. i podnosilac predstavke krivi za ubistvo i otmicu. Ni jedan podnosilac predstavke se nije žalio Apelacionom Sudu na presudu.

3. Posle izricanja presude, sudija je modifikovao odredbu iz člana 39 Zakona iz 1933. (vidi stav 10, gore) i dozvolio da se objave samo imena T. i podnosioca predstavke, ali ne i bilo kakvi detalji o njima. Sledećeg dana – 25. novembra 1993. – njihova imena, fotografije i sve ostale pojedinosti bili su objavljeni u novinama širom zemlje. Nakon toga, 26. novembra 1993, sudija je izdao naredbu koja zabranjuje, između ostalog, objavljivanje adrese lokacije gde su dečaci zadržani u pritvoru, kao i otkrivanje bilo koje druge pojedinosti koja može dovesti do informacije o njihovom boravku, kretanju, staranju, ili lečenju.

3. Uticaj suđenja na podnosioca predstavke

4. Januara 1995. dr. Bentovim je ponovo obavio razgovor sa podnosiocem predstavke, u okviru postupka sudske kontrole (vidi niže). Doktor je utvrdio da V, između ostalog, pati od veoma visokog nivoa straha da će biti napadnut ili kažnjen za svoja dela. Kada se pomenulo suđenje, podnosilac predstavke je opisao stanje šoka kada je video da je publika puštena u sudnicu, kao i veliku uznemirenost kada su njegovo ime i fotografija bili objavljeni u novinama. Bio je prestravljen od toga što ga ljudi neprestano gledaju u sudnici, i često je hvatao sebe kako brine o tome šta ljudi misle o njemu. Najveći deo vremena on nije bio u stanju da učestvuje u suđenju, već

je provodio vreme brojeći u sebi ili praveći razne oblike vrhom svoje cipele, jer nije mogao da fokusira pažnju na suđenje niti da u njemu učestvuje. Kada je u sudnici pušteno njegovo i T. saslušanje pred policijom, on uopšte to nije mogao da prati i seća se da je sve vreme plakao.

Dr. Bentovim je to ovako komentarisao:

“Po mom mišljenju, usled njegove nezrelosti i uzrasta kada je krivično delo počinjeno i kada je suđenje održano, [V.] nije bio u stanju da u potpunosti shvati i prati suđenje, osim osnovnih činjenica o svojim postupcima za koje odgovora. ... Da li je bio u stanju da spozna situaciju u toj meri da bi mogao da daje utemeljena uputstva svom advokatu kako bi ovaj delovao u njegovo ime ... to je, po mom mišljenju, vrlo sporno i pod znakom pitanja imajući u vidu njegovu nezrelost. Mada je on, u trenutku kada je krivično delo izvršeno, kaledarski već bio prešao granicu uzrasta od deset godina, ja nemam nikakve sumnje da je on, što se tiče psihološke i emocionalne zrelosti, bio mnogo manje zreo od tog uzrasta.”

5. U svom izveštaju (vidi stav 12, gore) od novembra 1997. dr. Bejli ističe da su, do početka suđenja, događaji samog izvršenja krivičnog dela bili prisutni u svesti podnosioca predstavke devedeset osam posto vremena, a posebno tokom svake noći u toku trajanja suđenja. Trebalo mu je dvanaest meseci da se oporavi od samog suđenja. On i dalje o tome misli svake noći. Najviše je bio uplašen kada se prvi put nalazio u Sudu Magistrata. Nakon prva tri dana u sudnici Krunskog Suda (*Crown Court*) osećao se bolje, jer je počeo da se igra sa rukama i prestao da sluša i prati suđenje. Morao je da prestane da sluša jer su pred svima pustili snimak ispitivanja njega i T. u policiji, pa mu je izgledalo kao da to sve veoma glasno izvikuju. Novinari su mu se smejali, a mogao je da zaključi iz izraza lica porotnika da će doneti odluku da je kriv. I dalje nije razumeo zašto je suđenje trajalo tako dugo.

6. U izveštaju o podnosiocu predstavke iz februara 1998. Ser Majkl Rater (*Sir Michael Rutter*), profesor Dečje psihijatrije na Institutu za Psihijatriju Londonskog Univerziteta istakao je sledeće:

“Zamoljen sam da, između ostalog, dam svoj komentar na to kakve mentalne i emocionalne efekte ima na decu uopšte, a sa posebnim osvrtom na maloletnog V., suđenje koje se odvija duži vremenski period i koje je otvoreno za javnost. Po mom mišljenju, postoje dva negativna aspekta postupka suđenja koja se odnose na decu uzrasta u kome je V. Prvo, veoma ozbiljna posledica suđenja koje dugo traje jeste da postoji neminovno odlaganje pružanja psihološke i terapeutske pomoći koja je neophodna. Desetogodišnje dete ima pred sobom još mnogo godina psihološkog razvoja i od najveće je važnosti da ne postoji prolongirana praznina nastala usled postupka suđenja. Kada deca izvrše tako teško delo kao što je ubistvo drugog deteta, posebno je važno da se suoče i prihvate realnost onoga što su učinili i svega što takvo delo predstavlja. Ovo nije moguće u slučaju kada je suđenje još u toku, i sud tek treba da odluči o krivici deteta. Dakle, ja zaključujem da je veoma

produžen postupak suđenja neminovno štetan za dete koje ima tek deset ili jedanaest godina (ili čak i starije).

Činjenica da je suđenje bilo otvoreno za javnost i da su negativne reakcije javnosti (često ekstremno negativne reakcije) bile veoma očigledne, predstavlja dalji potencijalno štetan faktor. Iako je od suštinske važnosti za mlade ljude koji su izvršili težak zločin da prihvate težinu onoga što su učinili kao i njihovu sopstvenu odgovornost za taj zločin, ovo je bilo dodatno otežano činjenicom da je suđenje bilo otvoreno za javnost...”

B. Presuda

1. Zadržavanje u pritvoru po diskreciji krune (Detention during Her Majesty's pleasure) i određivanje visine kazne (Tariff)

7. Nakon izricanja presude za ubistvo, sudija je osudio T. i podnosioca predstavke, kao što zakon nalaže, na “pritvor po diskreciji Krune” (vidi stav 36, niže).

On je naknadno odredio da dečaci treba da izdržavaju kaznu u periodu od osam godina, kako bi se zadovoljili zahtevi odmazde i odvraćanja (preventivne funkcije) kazne (“tarifa¹” – vidi stav 40-42, niže). On je, dalje, dao komentar da nije bio u stanju da utvrdi subjektivnu odgovornost dečaka i dodao je:

“Veoma velika briga i oprez moraju biti preduzeti pre nego što bilo koji od optuženih može biti slobodno pušten na slobodu, u širu zajednicu. Biće neophodno veliko psihoterapeutsko, psihološko i edukativno ispitivanje i pomoć.

Ne samo da se moraju u potpunosti resocijalizovati i prestati da predstavljaju pretnju za okruženje, već postoji i veoma realan rizik da će oni sami biti predmet osvetoljubivih napada od strane drugih.

... Kada bi optuženi bili odrasle osobe, u tom slučaju bih rekao da bi primerena zatvorska kazna, odnosno dužina faktičkog zadržavanja neophodna da bi se zadovoljili zahtevi odmazde i preventivne funkcije kazne, morala da bude - osamnaest godina.

Ipak, oba dečaka dolaze iz domova i porodica u kojima su bili prisutni veliki socijalni i emocionalni problemi. Rasli su u atmosferi rasturenih brakova gde

¹ “Tarifa” predstavlja minimum vremena koje osuđeni mora provesti u zatvoru pre nego što dobije pravo da se razmatra njegov uslovni otpust. U trenutku ovog suđenja, engleski zakon je, za slučajeve kada je učinilac ubistva lice mlade od 18 godina, primenjivao instituciju “tarife”, tj. perioda na koji maloletnik mora biti zadržan “u pritvoru po diskreciji Krune”, čiju dužinu određuje državni sekretar za svaki pojedinačni slučaj, uzimajući u obzir preporuke sudije u postupku i Vrhovnog sudije. (prim. prev.)

su videli, čuli ili sami bili izloženi zlostavljanju, opijanju i nasilju. Ja ne sumnjam da su oba dečaka često gledala filmove pune nasilja i neadekvatnog sadržaja.

Po mojoj proceni, odgovarajuća dužina faktičkog zatvaranja koja je neophodna kako bi odgovorila zahtevu odmazde za počinjeno ubistvo, uzimajući u obzir užasne okolnosti i prirodu krivičnog dela kao i uzrast počinitelaca jeste – osam godina. Osam godina je «jako, jako mnogo vremena» za dečaka od deset ili jedanaest godina. Oni su sada deca. Za osam godina oni će biti mladići.”

8. Vrhovni sudija¹ predložio je visinu kazne („tarife“) od deset godina. Zastupnici podnosioca predstavke sačinili su pismene predstavke i uputili ih državnom sekretaru u Ministarstvu unutrašnjih poslova², koji je tek trebalo da uvrdi visinu “tarife”.

9. U pismu od 16. juna 1994, državni sekretar je obavestio podnosioca predstavke da je porodica pokojnog deteta podnela peticiju koju je potpisalo 278.300 ljudi kojom se od njega traži da uzme u obzir njihov stav da dečaci nikada ne bi trebalo da budu oslobođeni, peticija je propraćena sa 4.400 pisama podrške; da je poslanik Parlamenta podneo peticiju koju je potpisalo 5.900 ljudi u kojoj se traži minimum od dvadeset pet godina zatvora; da je primio 21.281 kupon iz novina *Sun* u kampanji koja podržava njihovu doživotnu kaznu i dodatnih 1.357 pisama i manjih peticija od kojih 1.113 traže višu „tarifu“ od one koju su predložile sudije.

Advokatima podnosioca predstavke pružena je mogućnost da državnom sekretaru upute svoje dalje predstavke.

10. U pismu od 22. jula 1994, državni sekretar je obavestio podnosioca predstavke da mu je izrekao kaznu od petnaest godina, u svetlu pravedne kazne, odmazde i prevencije. U pismu je, između ostalog, istakao:

“Kod donošenja odluke, državni sekretar je uzeo u obzir okolnosti krivičnog dela, preporuke koje je dobio od sudskih vlasti, predstavke koje su sačinjene u Vaše ime, kao i stepen do koga se ovaj slučaj može uporediti sa drugim slučajevima. Takođe je imao u vidu društvenu zabrinutost i uznemirenost ovim slučajem, o čemu svedoče brojne peticije i druga korespondencija a o čijem sadržaju su Vaši advokati obavesteni u pismu od 16. juna 1994., kao i potrebom da se zadrži poverenje javnosti u sistem krivičnih sankcija i pravosuđa.

Državni sekretar je u potpunosti uzeo u obzir činjenicu da ste u vreme izvršenja krivičnog dela imali samo deset godina. Takođe potvrđuje da mora biti primenjena mnogo blaža kazna nego u slučaju odrasle osobe.

¹ *Lord Chief Justice of England and Wales* (prim. prev.)

² *Secretary of State for the Home Department*, tj. *Home Secretary*. (prim. prev.)

Državni sekretar je imao u vidu predstavku koja je podneta u Vaše ime a koja se odnosi na relativnu krivicu i subjektivnu odgovornost vas i vašeg ko-optuženog. Državni sekretar primećuje da ni sudija u postupku nije bio u stanju da utvrdi subjektivnu odgovornost. I državni sekretar došao je do istog zaključka.

Preporuke koje su dobijene od sudije u postupku, kao i od Vrhovnog sudije, bile su da je odgovarajuća visina kazne ("tarife") osam odnosno deset godina. Sudija u postupku je dodao da kada bi optuženi bili odrasle osobe, u tom slučaju bi primerena visina zatvorske kazne bila - osamnaest godina. Državni sekretar izražava rezerve u pogledu ovih stavova. On je stanovišta da ovo predstavlja izuzetno okrutno i sadističko krivično delo izvršeno nad veoma malim, bespomoćnim detetom, u periodu od nekoliko sati. Državni sekretar veruje da bi, kada bi ovakvo delo bilo izvršeno od strane odraslih počinitelaca, primerena visina zatvorske kazne bila dvadeset pet godina a ne osamnaest kao što je tvrdio sudija u postupku.

Iz gore navedenih razloga, a imajući u vidu uzrast kada je krivično delo počinjeno, državni sekretar je odlučio da u vašem slučaju odredi visinu kazne ("tarife") od petnaest godina. Državni sekretar je zadovoljan jer visina kazne konzistentno odražava visinu kazni u drugim slučajevima.

Državni sekretar je spreman da razmotri svaku novu predstavku koju Vi ili Vaši zastupnici podnesete u vezi visine kazne, kao i da u svetlu takve nove predstavke smanji visinu kazne ukoliko to bude odgovarajuće."

11. U izveštaju dr. Bentovima iz januara 1995. (vidi stav 17, gore) napominje se da je podnosilac predstavke bio izbezumljen kada mu je rečeno da su sudije preporučile visinu kazne od osam i deset godina. Kada je naknadno obavešten da je utvrđena „tarifa” od petnaest godina, bio je potpuno uništen. Tada je rekao da nikada neće biti pušten na slobodu i da se brine da će proći ka Mira Hindli (*Myra Hindley*)¹. Osećao je da njegov život nije vredan življenja i da nema svrhe nastavljati dalje.

2. Postupak sudske kontrole

12. Podnosilac predstavke je inicirao postupak sudske kontrole osporavajući, *inter alia*, visinu "tarife" koju je uspostavio državni sekretar, uz tvrdnju da je kazna neproporcionalno velika i da je određena bez uzimanja u obzir potrebe za rehabilitacijom. Dozvola za kontrolu je dobijena 7. novembra 1994.

13. Divizionni sud (*Divisional Court*) je 2. maja 1996. podržao deo zahteva podnosioca predstavke. Apelacioni sud (*Court of Appeal*) je 30. jula 1996. odbacio žalbu državnog sekretara 12. juna 1997. Gornji dom je većinom glasova odbacio

1. *Napomena Sekretara Suda*: Mira Hindli je osuđena za ubistvo 1966. godine i još se do danas nalazi u zatvoru.

žalbu državnog sekretara i dopustio kontra-žalbu podnosioca predstavke. Većina predstavnika Gornjeg doma ustanovila je da je bilo nezakonito od strane državnog sekretara što je usvojio politiku “tarifnog” sistema koja, čak i u izuzetnim okolnostima, ne smatra bitnim progres i razvoj deteta koje je “zadržano u pritvoru po diskreciji Krune”. Većina predstavnika Gornjeg doma takođe je utvrdila da je državni sekretar prilikom utvrđivanja “tarife” vršio vlast ekvivalentnu onoj koju ima sudija koji izriče presudu te da je, baš kao i sudija koji izriče presudu, morao biti nepristrasan i imun na pritiske javnog mnjenja. Imajući u vidu da je državni sekretar pogrešio pri utvrđivanju visine “tarife” za podnosioca predstavke dajući težinu protestovanju javnosti, te da je delovao na proceduralno nezakonit način, njegova odluka se proglašava nezakonitom (vidi stav 43, niže). “Tarifa” koju je odredio državni sekretar u Ministarstvu unutrašnjih poslova se, shodno tome, proglašava nevažećom (poništava).

14. Državni sekretar je 10. novembra 1997. obavestio Parlament da je on, imajući u vidu odluku Gornjeg Doma, usvojio novu politiku po pitanju mladih počinitelaca optuženih za ubistvo i osuđenih na “zadržavanje u pritvoru po diskreciji Krune”, te će saglasno tome, između ostalog, držati visinu “tarife” podložnu stalnoj reviziji u zavisnosti od progressa i razvoja počinitelaca. Državni sekretar je pozvao zastupnike podnosioca predstavke da dostave svoje podneske u vezi usvajanja nove “tarife”.

15. U trenutku donošenja ove presude Evropskog suda, odluka o visini “tarife” za podnosica predstavke još nije donešena. Vlada je u svom podnesku obavestila Sud da, iako je podnosilac predstavke blagovremeno dostavio podnesak u vezi odgovarajuće visine “tarife”, slične predstavke se još očekuju od strane T, a državni sekretar je tražio i psihijatrijsko veštačenje za oba pritvorenika.

II. Relevantno domaće zakonodavstvo

A. Uzrast učinioca i krivična odgovornost

16. U skladu sa članom 50 Zakona o deci i omladini iz 1933. i dopunama iz člana 16 (1) Zakona o deci i omladini iz 1963. (“Zakon iz 1933.”), uzrast krivične odgovornosti u Engleskoj i Velsu je deset godina, ispod koje granice ni jedno dete ne može snositi krivičnu odgovornost niti mu mogu biti izrečene krivične sankcije. Granicu od deset godina ustanovio je Izabrani Komitet za Unutrašnje poslove (koji je sastavljen od poslanika Parlamenta) oktobra 1993. (*Maloletni učinioci krivičnih dela, Šesti izveštaj sa zasedanja 1992-93.*, Službeno glasilo kancelarije Njenog Veličanstva). U trenutku suđenja podnosioca predstavke, smatralo se da je dete uzrasta između deset i četrnaest godina podložno pretpostavci (prezumpciji) da nije znalo da je ono što je uradilo – loše (*doli incapax*). Ova prezumpcija je morala biti oborena od strane Tužilaštva tako što će ono dokazati van svake osnovane sumnje da je, u vreme izvršenja krivičnog dela, dete znalo da je ono što čini loše i zlo, za razliku

od običnog nestašluka ili dečjeg nevaljalstva. (*Maloletni C. v. Direktora Javnog Tužilaštva* [1996.] Žalbeni slučaj 1).

Pretpostavka *doli incapax* je od tada napuštena, a tačnije 30. septembra 1998. (član 34 Zakona o krivičnim delima i neredima iz 1998.).

B. Vrsta postupka (suđenja) prema maloletnim učiniocima

17. Shodno članu 24 Zakona prekršajnim sudovima iz 1980., deca i lica mlađja od osamnaest godina moraju biti procesuirana pred specijalizovanim Sudom za maloletnike, koji ima neformalnu proceduru i gde su suđenja zatvorena za javnost. Izuzetak predstavljaju suđenja deci i mlađim licima za krivična dela ubistva, ubistva iz nehata ili dela za koja bi odrasli učinioci bili osuđeni na kaznu zatvora od četrnaest ili više godina, te se u ovim slučajevima suđenja odvijaju pred Krunskim Sudom, pred sudijom i porotnicima.

C. Zaštita privatnosti maloletnog učinioca (deteta)

18. Kada se sudi detetu pred maloletničkim sudom, član 49 Zakona iz 1933. nameće automatsku zabranu medijima da objave ime deteta ili njegove druge lične podatke, ili da štampaju njegovu fotografiju ili bilo koji podatak koji bi mogao dovesti do otkrivanja identiteta okrivljenog deteta. Sud ima diskreciono pravo da nakon završetka suđenja ukine ovu zabranu ukoliko ustanovi da je to u interesu javnosti.

19. Kada se sudi detetu pred Krunskim sudom, nema ograničenja u smislu izveštavanja sa suđenja, osim ukoliko glavni sudija ne izda naredbu u skladu sa članom 39 Zakona iz 1933. koji glasi:

“(1) U vezi bilo kog postupka pred bilo kojim sudom ... sud može odlučiti da –

(a) nijedne novine koje izveštavaju sa određenog suđenja ne smeju objaviti ime, adresu ili školu, niti obelodaniti bilo koji detalj koji može dovesti do otkrivanja identiteta deteta ili mlade osobe koja je povezana sa suđenjem, bez obzira da li se radi o detetu učiniocu dela, detetu-žrtvi ili detetu koje je svedok na suđenju.

(b) ni u jednim novinama ne sme biti objavljena nijedna fotografija koja predstavlja ili uključuje sliku deteta ili mlade osobe koji su povezani sa suđenjem na gorepomenuti način;

osim u slučaju izuzetaka, koji mogu biti odobreni od strane Suda.

(2) Svako lice koje objavi bilo šta u suprotnosti s nekom ovakvom naredbom biće u ubrzanom postupku – (*summary trial*) proglašeno odgovornim za svaki prekršaj i osuđeno na novčanu kaznu”.

Ova odredba je proširena članom 57(4) Zakona o deci i omladini iz 1963. kako bi se pokrili i zvučni (radio) i televizijski mediji i njihova emitovanja.

Apelacioni sud je, tumačeći član 39, stao na stanovište da, s obzirom da je Parlament namerno načinio razliku između postupka pred maloletničkim sudom, gde postoji prezumpcija zatvorenosti za javnost i postupka pred Krunskim sudom, gde je ova prezumpcija potpuno obrnuta, mora postojati ozbiljan razlog i osnova za izdavanje naredbe iz člana 39 Zakona iz 1933. (*R. v. Lee (maloletnik)* 96 Izveštaji o krivičnim žalbama br. 188).

D. Podobnost da se izjasni o optužnici i sposobnost shvatanja krivičnog postupka

20. Optuženi “nije podoban da se izjasni o optužnici” ukoliko iz razloga nesposobnosti, npr. mentalnog oboljenja, ima “nedovoljan intelektualni kapacitet da upućuje i daje naloge svojim advokatima i pravnim zastupnicima, da odgovori na optužnicu, da traži izuzeće porotnika, da razume dokaze, i da pruža dokaze (*R. v. Robertsona*, 52 Izveštaji o krivičnim žalbama br. 690). Na pitanje da li je ili ne optuženi podoban da se izjasni o optužnici mora odgovoriti porota a nakon uvida u pismene ili usmene dokaze pružene od strane najmanje dva medicinska eksperta. U slučaju kada porota nađe da je optuženi nepodoban da se izjasni o optužnici, ili će ta ista ili druga porota nastaviti sa sudskim postupkom i odlučiti da li je učinio krivično delo ili bi sud trebalo da izda nalog da se lice uputi u zdravstvenu ustanovu (*hospital order*) (Zakon o Krivičnom postupku (Neuračunljivost) iz 1964., članovi 4, 4A i 5). Alternativno, suđenje može biti odloženo dok okrivljeni ne bude sposoban da se izjasni o optužnici.

21. U slučaju *Kunat v. Države* ([1993] 1 Weekly Law Reports 1315), Privatni savet je poništio presudu protiv neobrazovanog zemljoradnika iz Kerale, sa juga Indije, koji je bio osuđen na smrtnu kaznu za ubistvo nakon sudskog postupka koji se vodio na Mauricijusu na jeziku koji okrivljeni nije razumeo i u kome mu dokazi u sudskom postupku nisu bili prevedeni od strane prevodioca. Privatni savet je, između ostalog, istakao:

“Suštinski je princip krivičnog prava, da suđenje za krivično delo mora biti sprovedeno u prisustvu okrivljenog. U osnovi ovog principa ne leži puka potreba za materijalnim prisustvom okrivljenog, već da okrivljeni bude u mogućnosti da shvati postupak i odluči hoće li i koje će svedoke pozvati da svedoče, da li će ili ne i sam svedočiti pred sudom i ako hoće o kojim će činjenicama relevantnim za slučaj govoriti.”

E. Zadržavanje u pritvoru po diskreciji Krune (*Detention during Her Majesty's pleasure*)

1. *Priroda zadržavanja po diskreciji Krune*

22. U Engleskoj i Velsu, odraslim učiniocima osuđenim za ubistvo izriče se obavezna kazna doživotnog zatvora (Zakon o ubistvu (Ukidanje smrtne kazne) iz 1967.). Odraslim učiniocima osuđenim za druga teška krivična dela ili krivična dela protiv polne slobode, na primer za ubistvo iz nehata, silovanje ili oružanu pljačku, može se izreći kazna doživotnog zatvora po nahodjenju sudije ako on ili ona smatra da je u pitanju (i) teško krivično delo i (ii) da postoje okolnosti koje ukazuju na to da izvršilac predstavlja opasnost za okolinu i da nije moguće utvrditi kada će ta opasnost prestati da postoji.

23. Maloletnim učiniocima (mlađim od osamnaest godina) osuđenim za ubistvo, automatski se izriče kazna zadržavanja u pritvoru na neograničeno vreme, tj. zadržavanje po diskreciji Krune (*Detained during Her Majesty's pleasure*) a u skladu sa članom 53(1) Zakona o deci i omladini iz 1933. (izmenjenim i dopunjenim), koji predviđa:

“Lice osuđeno za krivično delo ubistva, koje je u vreme izvršenja dela imalo manje od osamnaest godina neće biti osuđeno na kaznu doživotnog zatvora, niti će biti osuđeno na smrt, već će sud izreći presudu... na zadržavanje u pritvoru do daljnjeg, po diskreciji Njenog Veličanstva, u kome će slučaju ono biti zadržano na mestu i pod okolnostima koje će odrediti Ministar unutrašnjih poslova”

Do uzrasta od osamnaest godina, dete ili maloletnik koji je zadržan u pritvoru po diskreciji Krune biće smešten u dom za decu ili drugu instituciju koja poseduje sadržaje odgovarajuće za njegov uzrast. Kada napuni osamnaest godina, pritvorenik podleže prebacivanju u ustanovu za maloletničku delikvenciju, a sa navršenom dvadeset i jednom godinom biće prebačen u istu vrstu institucije u kojoj su smešteni odrasli učinioi osuđeni zbog ubistva na kaznu doživotnog zatvora.

24. U vreme osude podnosioca predstavke, efekat kaznene mere zadržavanja u pritvoru po diskreciji Krune bio je taj, da je dete ili maloletnik zadržavano u pritvoru na neodređeno vreme, čija dužina je u potpunosti zavisila od procene i odluke državnog sekretara u Ministarstvu unutrašnjih poslova. On je imao diskreciono pravo da predmet uputi Odboru za uslovni otpust tražeći njegovo mišljenje, i ako to mišljenje bude pozitivno imao je diskreciono pravo da donese odluku o puštanju deteta na slobodu (Zakon o krivičnom pravosuđu iz 1991 (“Zakon iz 1991”), član 35(2) i (3) kao i član 43(2); vidi govor Lorda Braun-Vilkinsona (*Lord Browne-Wilkinson*) pred Gornjim Domom, *R. v. Ministra unutrašnjih poslova, ex parte V. i T.* [1998] *Žalbeni postupci* 407, str. 492 A-F, u daljem tekstu “*Ex parte V. i T.*”).

25. U oktobru 1997., na snagu je stupio član 28 Krivičnog zakonika iz 1997. kako bi se implementirale presude Evropskog suda u postupcima Huseina (*Hussain*) i Singa (*Singh*) (Husein v. Ujedinjenog Kraljevstva, presuda od 21. februara 1996, *Reports og Judgments and Decisions*, 1996-I, str. 252, i Sing v. Ujedinjenog Kraljevstva, presuda od 21. februara 1996., *Izveštaji* 1996-I, str. 280). Član zakonika predviđa da nakon isteka “tarifnog” perioda (vidi stav 40-42, niže), na Odboru za uslovni otpust, a ne kao do tada na državnom sekretaru u Ministarstvu unutrašnjih poslova, leži odluka da li je bezbedno da se uslovno otpusti učinilac koji izdržava kaznu pritvora po diskreciji Krune za krivično delo ubistva koje je izvršio pre navršene osamnaeste godine.

26. Lice zadržano u pritvoru po diskreciji Krune koje je uslovno otpušteno, podložno je opozivu uslovnog otpusta u bilo kom trenutku svog života, shodno proceni Odbora za uslovni otpust.

2. “Tarifa”

27. Vremenom je državni sekretar usvojio “tarifnu” politiku koristeći diskreciono pravo da uslovno otpušta učinioce osuđene na kaznu doživotnog zatvora. Ovo je prvi put javno obznanjeno pred Parlamentom od strane g. Leona Britana (*Leon Brittan*) 30. novembra 1983. godine (*Hansard* (Debate iz Donjeg Doma) str. 505-507). U suštini, “tarifni” pristup predstavlja razbijanje kazne doživotnog zatvora na njegove sastavne komponente, a to su odmazda, prevencija i zaštita društva. “Tarifa” predstavlja minimum vremena koje osuđeni mora provesti u zatvoru kako bi bila zadovoljena svrha kazne u smislu zahteva za odmazdom i prevencijom. Državni sekretar neće upućivati predmet Odboru za uslovni otpust ranije nego tri godine pre isteka “tarifnog” perioda, i neće koristiti svoje diskreciono pravo da donosi odluku o uslovnom otpustu sve dok ne bude ispunjen “tarifni” period (prema rečima Lorda Braun-Vilkinsona, *Ex parte V. i T.*, citat, strane 492G-493A).

28. Shodno članu 34 Zakona iz 1991., “tarifa” diskrecionog osuđenika na kaznu doživotnog zatvora utvrđuje se i objavljuje u otvorenoj sudnici od strane sudije u postupku, nakon objavljivanja odluke o krivici. Nakon isteka “tarifnog” perioda, zatvorenik može zahtevati od Ministra unutrašnjih poslova da njegov predmet uputi Odboru za uslovni otpust koji ima moć da naloži njegovo puštanje ukoliko je uveren da njegovo dalje zadržavanje nije neophodno radi zaštite društva.

29. Shodno Zakonu iz 1991, drugačiji režim se primenjuje na lica zadržana u pritvoru po diskreciji Krune, ili koja služe obaveznu kaznu doživotnog zatvora. Za ove zatvorenike, o dužini “tarife” odlučuje isključivo državni sekretar. Mišljenje sudije u postupku prezentira se okrivljenom nakon završetka suđenja, kao i mišljenje Vrhovnog sudije. Okrivljenom se pruža mogućnost da podnese predstavku državnom sekretaru koji zatim utvrđuje “tarifu”, i koji može da odstupa od mišljenja sudija u

pogledu dužine “tarife”. (*R. v. Ministra unutrašnjih poslova, ex parte Doody* [1994] Žalbeni slučajevi br. 531; takođe vidi izjavu državnog sekretara, ser Majkla Hauarda (*Michael Howard*) datu pred Parlamentom 27. jula 1993. *Hansard* (Debate iz Donjeg Doma) str. 861-864).

30. U postupku sudske kontrole iniciranom od strane podnosioca predstavke (*Ex parte V. and T.*), Gornji Dom je razmatrao, između ostalog, prirodu utvrđivanja visine “tarife” a u vezi zadržavanja u pritvoru po diskreciji Krune.

Lord Stajn (*Steyn*) je istakao sledeće:

“Naša polazna tačka mora biti da utvrdimo prirodu ovlašćenja i ingerencija u postavljanju dužine “tarife”, koje ima državni sekretar. U pismu koje je Ministarstvo unutrašnjih poslova sačinilo u ime državnog sekretara sledeće objašnjenje: ‘Državni sekretar mora da garantuje da on, u svakom trenutku, dejstvuje sa podjednakom nepristrasnom pravednošću koju poseduje sudija koji donosi presudu.’ Poređenje između državnog sekretara dok utvrđuje visinu “tarife” koja predstavlja kazneni element presude, i sudije koji donosi presudu, potpuno je odgovarajuće. Utvrđujući “tarifu”, državni sekretar ispunjava, suprotno ustavnom načelu o podeljenim ingerencijama između izvršne i sudske vlasti, klasičnu pravosudnu funkciju. Parlament je državnom sekretaru poverio implicitno zakonsko pravo koje podrazumeva i pravo da utvrđuje politiku i utvrdi visinu “tarife”. Međutim, vlast da se utvrđuje visina “tarife” je, i pored toga, ravno ovlašćenju koje ima sudija koji donosi presudu.”

Lord Houp (*Hope*) je istakao sledeće:

“Međutim, nametanje “tarife” koja je namenjena za određivanje minimuma vremena provedenog u zatvoru (pritvoru), je samo po sebi, nametanje forme kažnjavanja. Ovo ima, kao što je primetio Lord Mastil (*Mustill*) u predmetu *R. v. Ministra unutrašnjih poslova, ex parte Doody* na strani 557 A-B, karakteristike ortodoksne sudijske funkcije, koja je usmerena na okolnosti krivičnog dela i samog učinioca, kao i na to koliki je odgovarajući minimum vremena, imajući u vidu svrhu odmazde i odvraćanja, koji mora biti proveden u zatvoru (pritvoru). Kada sudija preporučuje Ministru unutrašnjih poslova visinu “tarife”, on na ovo mora obratiti posebnu pažnju...

Ukoliko državni sekretar želi da odredi visinu “tarife” za određeni slučaj – kako bi zamenio mišljenja sudija svojim sopstvenim o minimumu vremena – on mora biti pažljiv i učiniti sve da se povinuje istim pravilima kao i sudija.”

Lord Houp je, takođe, komentarisao i izricanje “tarife” u slučaju kada je učinilac dete:

“Pristup koji ne uzima u obzir, u bilo kom stadijumu, razvoj deteta koje je u pritvoru, i njegov razvoj kao relevantan faktor za njegovo eventualno oslobađanje predstavlja nezakonitu politiku. Praksa ustanovljavanja kaznenog

elementa na način kako se primenjuje kod učinilaca osuđenih na obaveznu kaznu doživotnog zatvora, gde se ne uzima u obzir napredak rehabilitacije niti lični razvoj tokom proteklog perioda, ne može se pomiriti sa zahtevima da se stalno preispituju zaštita i dobrobit deteta za svo vreme koje provodi u pritvoru.”

Lord Goff (*Goff*) je, između ostalog, izneo:

“... ukoliko državni sekretar implementira politiku određivanja kaznenog elementa presude za obavezni doživotni zatvor saglasno svom diskrecionom pravu prema članu 35, on u tom smislu vrši funkciju koja je analogna funkciji izricanja presude uz posledicu da je, dok to čini, u obavezi da deluje pod istim ograničenjima kao i sudija koji vršu istu funkciju. Ukoliko se bude obazirao na medijski publicitet i zahteve javnog mnjenja u vezi sa donošenjem odluke u individualnim slučajevima o kojima odlučuje, to će značiti da u obzir uzima irelevantne aspekte što će, nadalje, učiniti vršenje njegovog diskrecionog prava – nezakonitim.

Želeo bih ovde da ukažem na razliku između zabrinutosti društva i javnosti opšteg karaktera u vezi, na primer, rasprostranjenosti određenih tipova krivičnih dela, i zahteva da učinioци tih dela budu kažnjeni na propisan način i medijski publicitet oko toga da određeni učinilac krivičnog dela čiji se slučaj razmatra bude označen kao neko koga treba najstrože kazniti...”

31. Državni sekretar je 10. novembra 1997. najavio da će, u svetlu odluke Gornjeg Doma, usvojiti novu politiku u vezi određivanja “tarife” za mlade učinioce koji su zbog ubistva osuđeni na zadržavanje u pritvoru po diskreciji Krune:

“ Nastaviću da tražim savete i preporuke od sudije u postupku i od Vrhovnog sudije, prilikom odlučivanja o tome koja je kazna primerena za svako lice koje je počinilo krivično delo po članu 53(1) Zakona o deci i omladini iz 1933. Tada ću, imajući preporuke u vidu, kao i specifične, lične okolnosti učinioца, odrediti inicijalnu (načelnu) “tarifu”. Nastaviću da tražim dostavljanje podnesaka u ime zatvorenika i pružaću obrazloženja i razloge za konkretne odluke.

Činovnici u mom Ministarstvu dobijaće godišnje izveštaje o napretku i razvoju mladih ljudi osuđenih prema članu 53(1) čija načelna “tarifa” tek treba da istekne. Tamo gde bude izgledalo da ima prostora i razloga za skraćjenja “tarife”, predmet će biti predstavljen na razmatranje državnom sekretaru.

Kada bude istekla polovina načelne “tarife”, ja ili ministar koji deluje u moje ime ćemo razmotriti izveštaj o progresu rehabilitacije i razvoja zatvorenika, i tražiti dostavljanje podnesaka po pitanju “tarife” u ime zatvorenika, kako bismo utvrdili da li je trajanje ranije određene “tarife” i dalje odgovarajuće...”

III. Relevantne odredbe i tekstovi međunarodnih instrumenata

A. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih Nacija za uređenje maloletničkog pravosuđa ("Pekinška pravila")

32. Pekinška pravila su usvojena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih Nacija 29. novembra 1985. godine. Ova pravila formalnopravno nisu obavezujuća u međunarodnom pravu; u Preambuli države se pozivaju, ali ne i obavezuju, da ih usvoje. Između ostalog, ova pravila predviđaju sledeće:

»4. Minimalni uzrast za krivičnu odgovornost

4.1 U pravnim sistemima koji poznaju pojam minimalnog uzrasta za krivičnu odgovornost maloletnika, ta granica ne bi trebalo da bude vezana za suviše rani uzrast, imajući u vidu emotivnu, mentalnu i intelektualnu zrelost.

Komentar

Minimalni uzrast za krivičnu odgovornost maloletnika ima široki raspon u zavisnosti od istorijskog nasleđa i kulture. Savremeni pristup bi podrazumevao da se razmotri da li dete može da odgovori moralnim i psihološkim elementima krivične odgovornosti, odnosno da li se dete po prirodi svoje individualne sposobnosti rasuđivanja i razumevanja, može smatrati odgovornim za, u suštini, asocijalno ponašanje. Ako je starosna granica za krivičnu odgovornost vezana za suviše rani uzrast ili ako ta granica uopšte ne postoji, pojam odgovornosti bi postao besmislen. U celini, postoji bliska veza između pojma odgovornosti za delikventno ili kriminalno ponašanje i drugih socijalnih prava i odgovornosti (kao što su bračno stanje, poslovna sposobnost, itd.)

Stoga, treba ulagati napore kako bi se usaglasila razumna najniža starosna granica koja je međunarodno primenjiva.

8. Zaštita privatnosti

8.1 Pravo na privatnost maloletnika biće poštovano u svim fazama kako bi se izbegle štetne posledice po maloletnika usled preteranog i neodgovarajućeg publiciteta ili etiketiranja.

8.2 U načelu, neće se objavljivati nikakve informacije na osnovu kojih se može identifikovati maloletni prestupnik.

...

17. Principi kojima se treba rukovoditi prilikom donošenja presude i odlučivanja

17.1 Prilikom odlučivanja, nadležni organi će se rukovoditi sledećim principima:

(a) reakcija će uvek biti srazmerna ne samo okolnostima i težini prestupa, već i okolnostima koje se odnose na maloletnika, njegovim potrebama kao i potrebama društva;

(b) ograničenja lične slobode maloletnika biće nametnuta tek nakon pažljivog razmatranja slučaja, i biće svedena na minimum, u meri u kojoj je to moguće;

...

(d) dobrobit maloletnika će biti faktor kojim će se rukovoditi u razmatranju njegovog slučaja;

...

Komentar

...

Pravilo 17.1 (b) sugeriše da pristup koji se svodi na kažnjavanje nije odgovarajući. Dok se u slučajevima odraslih učinilaca, a možda i kada je reč o ozbiljnim krivičnim delima maloletnika, može smatrati da krivične sankcije sa funkcijom odmazde imaju određeno opravdanje, u slučajevima kada je maloletnik učinilac takvi argumenti uvek treba da budu nadjačani interesom obezbeđenja dobrobiti i budućnosti mlade osobe.

...”

B. Konvencija Ujedinjenih Nacija o pravima deteta (1989)

33. Ova Konvencija (u daljem tekstu “Konvencija UN”), koja je usvojena 1989 od strane Generalne skupštine Ujedinjenih Nacija 20. novembra 1989. ima obavezujuće dejstvo po međunarodnom pravu za države ugovornice, uključujući sve zemlje članice Saveta Evrope.

Član 3 st. 1 Konvencije UN ističe:

“U svim aktivnostima koje se tiču dece, bez obzira da li ih preduzimaju javne ili privatne institucije socijalnog staranja, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tela, najbolji interesi deteta biće od prvenstvenog značaja.”

Član 37 (a) i (b) glasi:

“Države ugovornice će obezbediti da:

(a) nijedno dete ne bude podvrgnuto mučenju ili drugom okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju. Ni smrtna kazna, ni doživotni zatvor bez mogućnosti oslobađanja, neće biti dosuđeni za dela koja izvrše osobe mlađe od 18 godina;

(b) nijedno dete ne bude nezakonito ili proizvoljno lišeno slobode. Hapšenje, zadržavanje u pritvoru i zatvaranje deteta mora biti u skladu sa zakonom i primenjeno jedino kao poslednja moguća mera i to na najkraći mogući vremenski period...

U članu 40 ističe se sledeće:

“1. Strane ugovornice priznaju pravo svakom detetu za koje se tvrdi, koje je optuženo ili za koje je utvrđeno da je prekršilo krivični zakon, na postupak usklađen sa unapređivanjem detetovog osećaja dostojanstva i vrednosti, koji njega/nju podstiče na poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda drugih, i koji uzima u obzir uzrast deteta i činjenicu da je poželjno zalagati se za njegovu/njenu reintegraciju i preuzimanje konstruktivne uloge u društvu.

2. U tom cilju ... države ugovornice će posebno obezbediti:

...

(b) da se svakom detetu koje je osumnjičeno ili optuženo da je prekršilo krivični zakon, garantuje najmanje:

...

(vii) da se poštuje njegova privatnost u svim fazama postupka.

3. Strane ugovornice će nastojati da podstiču stvaranje zakona, postupaka, organa i ustanova koji se izričito odnose na decu i bave decom za koju se tvrdi da su prekršila krivični zakon, ili koja su optužena ili za koju je utvrđeno da su prekršila krivični zakon, a posebno:

(a) utvrđivanje najniže starosne granice ispod koje deca ne mogu biti smatrana sposobnom za kršenje krivičnog zakona;

(b) donošenje mera, kadgod je moguće i poželjno, za postupanje sa takvom decom, bez pribegavanja sudskom postupku, s tim da u potpunosti budu poštovana ljudska prava i zakonska zaštita.

...”

C. Izveštaj Komiteta za prava deteta o Ujedinjenom Kraljevstvu

34. U svojim zaključnim odredbama koje se odnose na Ujedinjeno Kraljevstvo (CRC/C/15/add. 34), od 15. februara 1995, Komitet, osnovan od strane Ujedinjenih Nacija radi kontrole poštovanja Konvencije UN, između ostalog, podvukao je sledeće:

“35. Komitet preporučuje da treba sprovesti zakonodavnu reformu kako bi se obezbedilo da sudski postupak u maloletničkom pravosuđu vodi računa o detetu (*child-oriented*)...

36. A konkretnije, Komitet preporučuje da se ozbiljno uzme u razmatranje podizanje starosne granice za krivičnu odgovornost u svim oblastima u nadležnosti Ujedinjenog Kraljevstva...”

D. Međunarodni Pakt o građanskim i političkim pravima (1966.)

35. Pakt utvrđuje u članu 14 stav 4, koji je široko povezan sa članom 6 Evropske Konvencije, da:

“U postupku s maloletnicima vodiće se računa o njihovom uzrastu i o interesu koji predstavlja njihovo prevaspitanje.”

E. Preporuke br. R (87) 20 Komiteta Ministara Saveta Evrope

36. Preporuka usvojena 17. septembra 1987. godine od strane Komiteta Ministara, između ostalog, glasi:

“Komitet Ministara je, shodno članu 15 b Statuta Saveta Evrope,

...

S obzirom da društvena reakcija na maloletničku delikvenciju mora uzimati u obzir ličnost i posebne potrebe maloletnika, kao i da na njih treba primeniti specijalizovane postupke, a tamo gde je potrebno i posebnu negu i tretman, moraju se imati u vidu načela Deklaracije o pravima deteta Ujedinjenih nacija;

Uveren da sistem krivičnih sankcija za maloletnike mora nastaviti da stavlja glavni akcenat na ciljeve obrazovanja i socijalne integracije...;

...

Imajući na umu Standardna minimalna pravila Ujedinjenih Nacija za uređenje maloletničkog pravosuđa (“Pekinška pravila”),

Komitet Ministara preporučuje vladama država-članica da revidiraju, ukoliko je neophodno, svoje zakonodavstvo i praksu sa posebnim ciljem:

...

4. da se maloletnicima osigura brzo i efikasno suđenje, bez nepotrebnih odlaganja, da bi se omogućilo efikasno obrazovno delovanje;

5. tamo gde postoje sudovi za maloletnike treba da se izbegne vođenje sudskog postupka maloletnika pred sudovima za punoletne izvršioce;

...

8. da se ojača pravni položaj maloletnika kroz sve faze postupka ... tako što će se, između ostalog, priznati:

...

pravo maloletnih prestupnika na poštovanje njihovog privatnog života;

...”

IV. Minimalni uzrast za krivičnu odgovornost u Evropi

37. Minimalni uzrast za krivičnu odgovornost je sedam godina na Kipru, u Irskoj, Švajcarskoj i Lihtenštajnu; osam godina u Škotskoj; trinaest u Francuskoj; četrnaest u Nemačkoj, Austriji, Italiji i većini Istočno-Evropskih zemalja; petnaest godina u Skandinavskim zemljama; šesnaest u Poljskoj, Portugalu i Andori; i osamnaest u Španiji, Belgiji i Luksemburgu.

POSTUPAK PRED KOMISIJOM

38. Podnosilac predstavke se obratio Komisiji dana 20. maja 1994. godine. Žalio se da, imajući u vidu njegov uzrast, suđenje koje je bilo otvoreno za javnost i koje je vođeno u Krunskom sudu za punoletne učinioce, kao i retributivna priroda njegove presude, predstavljaju kršenje njegovog prava da ne bude podvrgnut nehumanom i ponižavajućem tretmanu ili kazni, kao što je garantovano članom 3 Evropske Konvencije o ljudskim pravima. On se dalje žalio da mu je bilo uskraćeno pravično suđenje čime je prekršen član 6 Konvencije, da je pretrpeo diskriminaciju čime je prekršen član 14 koji utvrđuje da se dete koje je u vreme izvršenja krivičnog dela mlađe od deset godina ne može smatrati krivično odgovornim; da donešena presuda o lišavanju slobode u formi zadržavanja u pritvoru po diskreciji Krune predstavlja kršenje njegovog prava na slobodu shodno članu 5; i da činjenica da je državni sekretar u vladi, a ne sudija u postupku, određivao visinu njegove “tarife” predstavlja kršenje prava prema članu 6. I na kraju, žalio se shodno članu 5 stav 4 Konvencije, da mu nije pružena mogućnost da bude ispitana i procenjena zakonitost dužine njegovog zadržavanja u pritvoru od strane sudskog tela kao što je Odbor za uslovni opust.

39. Komisija je proglasila predstavku (br. 24888/94) prihvatljivom 6. marta januara 1998. godine. U izveštaju usvojenom 4. decembra 1998. (po ranijem članu 31 Konvencije) Komisija je iznela mišljenje sa 17 glasova za i dva protiv da nije bilo povrede člana 3 Konvencije u odnosu na suđenje podnosioca predstavke; sa 14 glasova za i pet protiv da je bilo povrede člana 6 u odnosu na suđenje podnosioca predstavke; sa 15 glasova za i 5 protiv da nije nastalo nikakvo sporno pitanje u vezi sa članom 14 u odnosu na suđenje podnosioca predstavke; sa 17 glasova za i 2 protiv da je bilo povrede člana 3 i člana 5 stav 1 u odnosu na presudu podnosioca predstavke; sa 18 glasova za i 1 protiv da je bilo povrede člana 6 u odnosu na utvrđivanje visine osude podnosioca predstavke; i sa 18 glasova za da je bilo povrede članova 5 stav 4.

Integralni tekst mišljenja Komisije kao i šest izdvojenih mišljenja koji su sastavni deo izveštaja dati su kao aneks ovoj presudi¹.

Konačni podnesci sudu

40. U svom podnesku i na raspravi, podnosilac predstavke je zatražio od Suda da utvrdi postojanje povrede člana 3 Konvencije u odnosu na njegovo suđenje i presudu, člana 6 stav 1 u odnosu na suđenje i proceduru određivanja “tarife”, člana 5 stav 1 u odnosu na kaznu zadržavanja u pritvoru po diskreciji Krune i člana 5 stav 4 u odnosu na nedostatak bilo kakve kontrole zakonitosti njegovog zadržavanja. Takođe, tražio je od Suda da mu prizna sudske troškove i rashode postupka pred Sudom u Strazburu.

Država je tražila od Suda da objavi da su žalbe podnosioca predstavke u odnosu na suđenje neodržive usled neiscrpljivanja svih domaćih pravnih lekova i da odluči da nije bilo povrede prava podnosioca predstavke prema Konvenciji.

PRAVO

I. Pitanja koja ovo suđenje pokreće na osnovu Konvencije

A. Prethodni prigovor Države

41. Država je tvrdila da su žalbe podnosioca predstavke prema članu 3 i 6 stav 1 Konvencije u odnosu na suđenje neodržive, s obzirom da podnosilac predstavke nije iscrpao sve domaće pravne lekove kako zahteva član 35 stav 1 Konvencije, koji kaže:

“Sud može uzeti predmet u postupak tek kada se iscrpu svi domaći pravni lekovi, u skladu sa opštepriznatim načelima međunarodnog prava, i u roku od šest meseci od dana kada je povodom njega doneta pravosnažna odluka.”

Država je istakla da ni pre, ni tokom suđenja, u ime podnosioca predstavke nije podneta žalba na činjenicu da je on imao teškoća u razumevanju i učestvovanju u postupku, niti na činjenicu da je to što je suđenje bilo otvoreno za javnost predstavljalo nehumani ili ponižavajući tetman. Država se poziva na presudu Privatnog saveta u slučaju *Kunat v. Države* (vidi stav 34, gore) te konstatuje da se shodno njoj podnosilac predstavke mogao pozivati na to da englesko pravo, kao i član 6 stav 1,

1. *Napomena Sekretara Suda:* Iz praktičnih razloga ovaj aneks će biti pridodat samo konačnoj štampanoj verziji presude (u službenim izveštajima određenih presuda i odluka Suda), ali se primerak izveštaja Komisije može dobiti u Sekretarijatu Suda.

zahteva da optuženi bude sposoban da razume i učestvuje u krivičnom postupku protiv njega.

42. Podnosilac predstavke poriče da su mu bili dostupni bilo kakvi delotvorni pravni lekovi u vezi sa njegovim prigovorima po Konvenciji. On tvrdi da u slučaju da je podneo predstavku radi odlaganja ili obustavljanja krivičnog postupka protiv njega, žalba bi propala ili iz razloga što se nivo njegovog emocionalnog i psihološkog poremećaja ne bi pokazao dovoljan da zadovolji testove sopsobnosti da se odgovori na optužbu (vidi stav 33, gore), ili, u slučaju da takva žalba uspe, Tužilaštvo ne bi obustavilo postupak, već bi zahtevalo odlaganje dok podnosilac predstavke ne postane sposoban, te bi se na taj način dalje prolongiralo mučenje i njega i njegove porodice.

43. Komisija je odbacila prigovor Države kako u fazi ocene prihvatljivosti, tako i u fazi suštine spora na temelju tvrdnje da pitanja na koja se podnosilac predstavke žalio shodno članovima 3 i 6 stav 1 proističu iz engleskog sistema prava gde se maloletni delikventi uzrasta deset godina i stariji, koji poseduju dovoljan stepen zrelosti da razlikuju dobro od lošeg, procesuiraju za ubistvo pred Krunskim sudom. Komisija smatra da bilo koja predstavka podneta u ime V. u kojoj se traži da se ovaj sistem ne primenjuje na njega ne bi donela nikakav rezultat.

44. Sud podseća da pravilo iscrpljivanja svih unutrašnjih pravnih lekova na koje se odnosi član 35 stav 1 Konvencije zahteva od podnosioca predstavke da prvo iskoristi sve pravne lekove koje nacionalni pravni sistem omogućava, te da na taj način oslobodi Državu od odgovaranja pred Evropskim sudom pre nego što je imala mogućnost da ispravi nepravdu kroz sopstveni pravni sistem. Pravilo se bazira na pretpostavci da nacionalni pravni sistem omogućava efikasan pravni lek u odnosu na navodno kršenje prava. Teret dokazivanja leži na Državi koja tvrdi da nisu iscrpljeni svi domaći pravni lekovi i koja mora uveriti Sud da je delotvoran pravni lek bio teorijski i praktično dostupan u odgovarajuće vreme; drugim rečima, da je pravni lek bio dostupan, sposoban da pruži nadoknadu i zadovoljenje u odnosu na žalbe podnosioca predstavke te da nudi razumnu mogućnost na uspeh. Međutim, kada je jednom ovaj teret dokazivanja zadovoljen, na teret podnosioca predstavke pada da dokaže da je pravni lek na koji ukazuje Država u stvari iscrpljen ili je iz nekog razloga bio neadekvatan ili neefikasan u konkretnim okolnostima slučaja ili da su postojale posebne okolnosti koje ga oslobađaju od ovog zahteva (vidi presudu u slučaju Akdivar i Ostali v. Turske 16. septembra 1996. *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV, strane 1210-11, stavove 65-68).

45. Podnosilac predstavke se žalio prema članovima 3 i 6 stav 1 Konvencije da, između ostalog, u svetlu njegove mladosti, nezrelosti i stanja emocionalne poremećenosti, njegovo suđenje u prisustvu javnosti i pred Krunskim sudom koji procesuiraju punoletne učinioce, predstavlja nehuman i ponižavajući tretman, te da je bilo nepravično usled njegove nesposobnosti da u njemu učestvuje u potpunosti.

Država se oslanja na presudu Privatnog saveta u predmetu *Kunat v. Države* (vidi stav 34, gore) koja je utvrdila postojanje efikasnog pravnog leka za slučaj sličnih pritužbi.

46. Sud napominje da se u predmetu *Kunat*, Tajni Savet bavio potpuno drugačijom situacijom u kojoj optuženi nije bio u mogućnosti da učestvuje u krivičnom postupku koji se vodio protiv njega jer je suđenje vođeno na jeziku koji nije razumeo. On podseća na poznato pravilo engleskog krivičnog prava po kome, da bi se postiglo odlaganje postupka, optuženi koji je nesposoban, npr. mentalno oboljenje, mora dokazati pred porotom da nije “sposoban da se izjasni o optužnici”, drugim rečima da ne poseduje intelektualne sposobnosti da razume izjašnjavanje o tome da li je nevin ili kriv, takođe da nije sposoban da daje uputstva svojim advokatima i da prati iznošenje dokaza u postupku (vidi stav 33, gore). Osim toga, engleski zakon pripisuje krivičnu odgovornost za decu između deset i četrnaest godina, uz uslov da je tužilac dužan da u trenutku suđenja dokaže, van svake osnovane sumnje, da je dete razumelo da je ponašanje koje čini loše i zabranjeno za razliku od običnog dečjeg nestašluka (vidi stav 29, gore). I na kraju, pravilo je da se sudski postupak dece starije od deset godina koja su okrivljena za ubistvo, ubistvo iz nehata ili teško krivično delo vodi javno, pred Krunski sudom (vidi stav 30, gore).

47. Niko ne tvrdi da su nezrelost podnosioca predstavke i nivo njegovog emocionalnog poremećaja bili dovoljni da zadovolje test o sposobnost da se brani. Nadalje, optužba je mogla da odbaci pretpostavku *doli incapax* u odnosu na podnosioca predstavke. Međutim, Država nije uputila Sud ni na jedan predmet gde je okrivljenom, nakon što je tražio odlaganje postupka usled nesposobnosti da se izjasni o optužnici i bio odbijen - odobreno odlaganje postupka na osnovu činjenice da nije bio u potpunosti sposoban da prati suđenje, ili da je detetu optuženom za ubistvo ili drugo teško krivično delo odobreno odlaganje na osnovu činjenice da mu suđenje pred Krunskim sudom koje je otvoreno za javnost može prouzrokovati štetu ili patnju.

48. Pod ovim okolnostima, Sud smatra da je Država nije sa sebe skinula teret dokazivanja da je podnosilac predstavke bio u mogućnosti da upotrebi efikasan pravni lek koji bi pružio nadoknadu i zadovoljenje prava po Konvenciji podnosioca predstavke, te da bi ovaj lek nudio razumnu mogućnost na uspeh.

Kao posledica gore iznetog, Sud odbacuje prethodne primedbe Države.

B. Član 3 Konvencije

49. Podnosilac predstavke se žalio da je njegovo suđenje pred Krunskim sudom Preston dovelo do nečovečnog i ponižavajućeg postupanja shodno tumačenju člana 3 Konvencije, koji kaže:

“Niko ne sme biti podvrgnut mučenju, ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.”

50. Podnosilac predstavke je izjavio da je kumulativni efekat sledećih činjenica: minimalnog uzrasta za krivičnu odgovornost, okrivljujućeg tona i prirode samog suđenja, postupka namenjenog punoletnim učiniocima u prisustvu javnosti, trajanja suđenja, porote sastavljene od dvanaest nepoznatih ljudi, fizičke postavke same sudnice, preplavljenosti sudnice i okoline medijima i publikom, napada od strane građana na zatvorski kombi kojim je dovođen u sudnicu kao i odavanja njegovog identiteta, zajedno sa ostalim mnogobrojnim činocima vezanim za njegovu presudu (razmatrani su u stavovima 93-101, niže) – doveo do povrede člana 3 Konvencije.

51. Podnosilac predstavke se žalio na činjenicu da je uzrast od deset godina, koliki je minimum za krivičnu odgovornost u Engleskoj i Velsu, nizak u poređenju sa skoro svim evropskim zemljama; u većini evropskih zemalja minimalni uzrast za krivičnu odgovornost je trinaest godina ili više (vidi stav 50, gore). Istakao je, takođe, da je postojala jasna razvojna tendencija u međunarodnom i uporednom pravu da se podigne prag uzrasta za krivičnu odgovornost, te se, u tom smislu, pozvao na Pravilo 4 “Pekinških pravila” i na preporuku Komiteta za prava deteta da bi Ujedinjeno Kraljevstvo trebalo da podigne starosnu granicu za krivičnu odgovornost (vidi stavove 45 i 47, gore). On je prihvatio da je, u načelu, moguće da Država pripiše krivičnu odgovornost detetu od deset godina bez povrede prava tog deteta iz člana 3 Konvencije. Međutim, na Državi je bilo da, u tom slučaju, obezbedi da postupci i procedure suđenja kao i izricanje krivičnih sankcija tako mladoj deci budu modifikovani na način da odražavaju njihov uzrast i ranjivost.

52. Podnosilac predstavke podseća Sud da je on imao deset godina u vreme kad je izvršio krivično delo i jedanaest u vreme kad mu je suđeno, mada je postojalo svedočenje psihijatra da je on “funkcinisao na emocionalno mnogo mlađem nivou nego što je njegov pravi uzrast” (vidi stav 11, gore). Pored toga, podnosilac predstavke je, za vreme suđenja, patio od poremećaja usled post-traumatskog stresa. I pored toga, on je bio podvrgnut zastrašujućem i ponižavajućem iskustvu javnog suđenja koje je održano u sudu za punoletne izvršioce, koje mu je prouzrokovalo izrazitu i dugotrajnu psihološku štetu (vidi stavove 17-19, gore). Međunarodni propisi o ljudskim pravima utvrdili su da je neodgovarajuće da se maloletnicima sudi javno pred sudom za odrasla lica (vidi stavove 45-49).

53. Država je odbacila optužbu da je atribucija krivične odgovornosti podnosiocu predstavke i njegovo suđenje, otvoreno za javnost, koje je vođeno pred sudom za odrasle - povredilo njegova prava zagarantovana članom 3 Konvencije.

Imajući u vidu uzrast za krivičnu odgovornost, Država je istakla da praksa među državama ugovornicama veoma varira, od uzrasta koji je čak sedam godina na Kipru, Irskoj, Lihtenštajnu i Švajcarskoj do osamnaest u velikom broju drugih država. Ne postoji jedinstveni međunarodni princip koji postavlja standard specifičnog

uzrasta za krivičnu odgovornost: Član 40 stav 3 Konvencije Ujedinjenih nacija zahteva da Države usvoje minimalni uzrast učinioca, ali ne nameću nikakav određeni uzrast. Pekinška pravila, na koja se poziva podnosilac predstavke, nisu obavezujuća po međunarodnom pravu; preambula poziva Države da ih usvoje ali ostavlja samim državama da odluče da li će to učiniti ili ne.

54. U svakom slučaju, Država poriče tvrdnju da je podnosilac predstavke bio predmet neljudskog i ponižavajućeg tretmana i poziva se na brojne modifikacije koje su uvedene u sudski postupak kako bi se zaštitio podnosilac predstavke i sprečio ponižavajući tretman. Tako, “radno vreme” suđenja je bilo posebno podešeno, sudija je jasno naglasio da će prekidati suđenje svaki put kada bilo koji od optuženih pokaže znake umora, optuženima je bilo dozvoljeno da se opuste u društvu svojih roditelja za vreme pauze, a u sudnici su bili smešteni pored svojih socijalnih radnika na posebno uzdignutom podijumu kako bi im bilo omogućeno da vide sve što se u sudnici dešava.

55. Komisija je u svom izveštaju istakla da očitno, u toku sudskog postupka, nije bilo namere da se podnosiocu predstavke nanese bol i poniženje. Štaviše, iako je bilo dokaza da je krivični postupak podnosiocu predstavke naneo bol, nema sumnje da se veliki deo te patnje može pripisati činjenici da je on počinio užasan zločin i da je priveden da bi bio suočen sa posledicama. U tim okolnostima nije bilo povrede Člana 3 Konvencije.

56. Sud, na samom početku, primećuje da član 3 Konvencije sadrži jednu od najosnovnijih vrednosti demokratskog društva. On u apsolutnom smislu zabranjuje torturu ili nečovečno i ponižavajuće ponašanje ili kaznu, nezavisno od ponašanja žrtve (vidi presudu u slučaju *Chahal v. Ujedinjenog Kraljevstva* od 15. novembra 1996. *Reports* 1996-V, str. 1855, stav 79). Priroda zločina počinjenog od strane T. i podnosioca predstavke je, dakle, nebitna za razmatranje shodno članu 3 Konvencije.

57. Nečovečnost tretmana mora da poseduje makar minimalni nivo surovosti da bi došao pod udar člana 3 Konvencije. Procena ovog minimuma je, po samoj prirodi stvari, relativna; ona zavisi od svih okolnosti slučaja, kao što su priroda i kontekst postupanja i kažnjavanja, način i metod njenog izvršenja, njena dužina, njeni fizičke ili mentalne posledice, i, u nekim slučajevima, pol, uzrast i zdravstveno stanje žrtve (vidi, između ostalih mnogobrojnih primera, presudu u slučaju *Soering v. Ujedinjenog Kraljevstva* od 7. jula 1989, *Series A* br. 161, str. 39, stav 100).

58. Sud je u ovom slučaju smatrao da je postupanje bilo “nečovečno” jer je, između ostalog, vođeno sa predumišljajem, jer je preterano dugo trajalo i i tako prouzrokovalo intenzivnu fizičku i mentalnu patnju, a takođe je bilo i “ponižavajuće” jer je vođeno na način da pobudi kod žrtava osećanja koja su u stanju da ih ponize - straha, mučenja i inferiornosti. Da bi se ponašanje ili kazna smatrali “nečovečnim” ili “ponižavajućim”, patnja ili poniženje moraju izaći izvan okvira neminovnog elementa patnje i poniženja vezanog za određenu vrstu zakonitog postupanja ili kažnjavanja

(*ibid.*). Pitanje da li je cilj ponašanja bio da ponizi žrtvu jeste činilac koji dalje treba razmotriti (vidi, na primer, presudu u slučaju *Raninen v. Finske* od 16. decembra 1997. *Reports* 1997-VIII, strane 2821-22, stav 55), mada izostanak ovog cilja ne znači automatsko isključivanje moguće povrede člana 3.

59. Sud je prvo razmatrao da li je pripisivanje krivične odgovornosti podnosiocu predstavke u svetlu dela koja je počinio u uzrastu od deset godina samo po sebi izazvalo povredu člana 3 Konvencije. Čineći ovo, Sud je, s obzirom da je Konvencija živi instrument, cenio načelo koje je već dobro ukorenjeno u njegovom precedentnom pravu da je, kod odlučivanja da li je neka mera prihvatljiva na temelju neke od odredaba Konvencije, legitimno uzeti u obzir standarde koji preovlađuju među državama članicama Saveta Evrope (vidi presudu u slučaju *Soering* citiranu gore, str. 40, stav 102; kao i presudu u slučaju *Dudgeon v. Ujedinjenog Kraljevstva* od 22. oktobra 1981. *Series A* br. 45; kao i presudu u slučaju *X, Y, Z v. Ujedinjenog Kraljevstva* od 22. aprila 1997. *Reports* 1997-II).

60. U vezi sa ovim, Sud primećuje da, do današnjeg dana, u Evropi još nije postignut zajednički prihvaćen minimalni uzrast za krivičnu odgovornost. Mada je većina država ugovornica uvela starosnu granicu koja je viša od one koja je na snazi u Engleskoj i Velsu, druge države, kao na primer Kipar, Irska, Lihtenštajn i Švajcarska pripisuju krivičnu odgovornost deci veoma mladog uzrasta. Takođe, ne može se ustanoviti jasna tendencija tumačenjem relevantnih međunarodnih tekstova i instrumenata (vidi stavove 45-46, gore). Pravilo br. 4 Pekinških Pravila, koja iako nisu obavezujuća mogu biti indikacija postojanja međunarodnog konsenzusa, ne precizira uzrast za krivičnu odgovornost, već samo poziva države potpisnice da ovu granicu ne postave suviše nisko, a član 40 stav 3 (a) Konvencije UN nalaže državama ugovornicama da utvrde najnižu starosnu granicu ispod koje deca ne mogu biti smatrana sposobnom za kršenje krivičnog zakona, ali ni ova Konvencija ne poseduje odredbu o tome kolika ta granica treba da bude.

61. Sud ne smatra da u ovoj fazi postoji zajednički standard među državama članicama Saveta Evrope što se tiče minimalnog uzrasta za krivičnu odgovornost. Iako Engleska i Vels jesu evropske države sa niskom starosnom granicom, za uzrast od deset godina ne može se reći da je toliko nizak da bi se neproporcionalno razlikovao od ostalih evropskih država. Sud zaključuje da pripisivanje krivične odgovornosti podnosiocu predstavke samo po sebi ne predstavlja kršenje člana 3 Konvencije.

62. Drugi deo žalbe podnosioca predstavke prema članu 3, a u odnosu na suđenje, tiče se činjenice da je krivični postupak trajao tri nedelje, da je bio otvoren za javnost, da je vođen u Krunskom sudu koji je namenjen postupcima protiv punoletnih učinilaca, da je bio veoma formalan i da je, nakon izricanja presude, dozvoljeno da se ime podnosioca predstavke objavi u medijima.

63. Sud napominje, u vezi sa ovim, da je jedan od minimuma garantija utvrđenih članom 40 stav 2 (b) UN Konvencije o pravima deteta optuženu za krivična dela ta, da u potpunosti mora biti poštovano njihovo pravo na privatnost u svim fazama postupka. Na sličan način, Pravilom br. 8 Pekinških pravila utvrđuje se da će “privatnost maloletnog prestupnika biti poštovana u svim fazama postupka”, kao i da se “u načelu, neće objavljivati nikakve informacije na osnovu kojih maloletni prestupnik može biti identifikovan”. I na kraju, Komitet Ministara Saveta Evrope je preporučio 1987. godine vladama država-članica da revidiraju svoje zakonodavstvo i praksu kako bi se izbeglo vođenje sudskog postupka maloletnika pred sudovima za punoletne izvršioce tamo gde postoje sudovi za maloletnike, te da priznaju pravo maloletnih prestupnika na poštovanje njihovog privatnog života (vidi stavove 45, 46 i 49, gore).

64. Sud smatra da prethodni navodi pokazuju međunarodnu tendenciju u prilog zaštite privatnosti maloletnih prestupnika, te posebno podvlači da je Konvencija Ujedinjenih nacija obavezujuća u međunarodnom pravu za Ujedinjeno Kraljevstvo kao i za sve ostale države članice Saveta Evrope (vidi stav 46, gore). Štaviše, članom 6 stav 1 Konvencije utvrđeno je da “mediji i javnost mogu biti isključeni sa celog ili sa dela suđenja ... kada to zahtevaju interesi maloletnika” (vidi stav 81, niže). Međutim, mada je postojanje ovakvog trenda važan činilac koji treba uzeti u obzir kada se procenjuje da li se ponašanje prema podnosiocu predstavke može smatrati prihvatljivim prema članovima Konvencije, ne može biti odlučujuće kod pitanja da li je suđenje u prisustvu javnosti predstavljalo nehumani tretman koji je dostigao minimalni nivo surovosti čime bi došao pod udar člana 3 Konvencije (vidi stav 70, gore).

65. Sud je istakao da krivični postupak protiv podnosioca predstavke nije bi motivisan namerom od strane Države da se podnosilac predstavke ponizi ili da mu se nanese bol. I zaista, preduzete su posebne mere kako bi se modifikovao postupak pred Krunskim sudom i na taj način ublaži strogost postupka koji se primenjuje na odrasle počinioce, uzimajući u obzir mladi uzrast podnosioca predstavke (vidi stav 9, gore).

66. I pored toga što postoje dokazi da se moglo očekivati da će krivični postupak, kao što je ovaj protiv podnosioca predstavke, izazvati štetan efekat kod jedanaestogodišnjeg deteta (vidi stavove 17-19, gore), Sud smatra da bilo koji postupak ili istraga vođeni da bi se utvrdile činjenice i okolnosti krivičnog dela koje su počinili T. i podnosilac predstavke, bez obzira da li bi takav postupak bio vođen sa ili bez prisustva javnosti, vođen pred Krunskim sudom uz sve formalnosti ili neformalno pred sudom za maloletnike – takođe proizveo kod podnosioca predstavke osećanja krivice, bola i straha. Psihijatrijsko veštačenje je pokazalo da je podnosilac predstavke već pre početka suđenja patio od post-traumatskog efekta svog krivičnog dela; da je neutešno plakao i da mu je bilo bolno i teško kada je upitan da opiše šta su on i T. uradili dvogodišnjem dečaku; te da je patio od straha od strašne odmazde (vidi stavove 11-12, gore). Mada je priroda suđenja uz prisustvo javnosti nesumnjivo, do

izvesne mere, pogoršala ova osećanja kod podnosioca predstavke, Sud nije ubeđen da su određeni elementi sudskog postupka koji je vođen protiv njega presudno uticali na njegovu patnju, imajući u vidu da bi te iste patnje osećao i u bilo kojem pokušaju da ga procesuiraju za delo koje je počinio (vidi stav 71, gore).

67. Iz tih razloga Sud ne zaključuje da je suđenje podnosioca predstavke izazvalo kršenje člana 3 Konvencije.

C. Član 6 stav 1 Konvencije

68. Osim toga, podnosilac predstavke se žalio da mu je uskraćeno pravično suđenje čime je povređen član 6 stav 1 Konvencije, koji glasi:

“Svakom, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama, ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Presuda se izriče javno, ali se štampa i javnost mogu isključiti iz celog ili iz dela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbednosti u demokratskom društvu, kada to zahtevaju interesi maloletnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u meri koja je, po mišljenju suda, nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi prisustvo javnosti moglo da naškodi interesima pravde.”

69. Podnosilac predstavke je predočio da pravo na pravično suđenje prema članu 6 stav 1 Konvencije podrazumeva pravo optuženog da bude prisutan na suđenju kako bi mogao efikasno da učestvuje u vođenju svog slučaja (on se pozvao na presudu u slučaju *Stanford v. Ujedinjenog Kraljevstva* od 23. februara 1994. *Series A* br. 282-A, strane 10-11, stav 26). Pozvao se na psihijatrijske i druge dokaze kojima je utvrđeno da podnosilac predstavke nije emocionalno zreliji od osmogodišnjeg ili devetogodišnjeg deteta, da nije mogao u potpunosti da učestvuje niti da razume suđenje i da je bio previše traumatizovan i uplašen da bi izneo svoju verziju događaja, niti svojim advokatima, ni psihijatrima koji su sa njim razgovarali, ni na sudu (vidi stavove 11-12 i 17-19, gore).

70. Država je osporavala da je suđenje otvoreno za javnost predstavljalo kršenje prava podnosioca predstavke. Istakli su da javnost suđenja služi da bi se zaštitili interesi optuženih i predstavlja garanciju da će sudski postupak biti vođen na pravičan način, te ohrabruje svedoke da svedoče pred sudom. Štaviše, postupci za teška krivična dela treba da budu vođeni u prisustvu javnosti iz razloga razumljivog, legitimnog zanimanja javnog mnjenja za ono što se dogodilo, kao i da bi se zadržalo poverenje u rad pravosudnih organa. Ukazali su na to da je podnosioca predstavke zastupao vodeći i veoma iskusan advokat, te da je postupak modifikovan koliko god je to bilo moguće kako bi se omogućilo da podnosilac predstavke shvati tok suđenja i učestvuje u njemu (vidi stav 9, gore).

71. Komisija je bila mišljenja je od suštinskog značaja da uzrast deteta, nivo zrelosti i emocionalnih i intelektualnih kapaciteta budu uzeti u obzir u svim fazama postupka u kome se dete suočava s optužbom za krivično delo a domaći pravni sistem zahteva istražni postupak radi utvrđivanja krivice. Komisija je mišljenja da javno suđenje jedanaestogodišnjem detetu, pred sudom za odrasle s pratećim publicitetom mora biti okarakterisano kao zastrašujući postupak i zaključila da je, imajući u vidu uzrast podnosioca predstavke, sprovođenjem postupka sa punom strogom formalnošću suđenja za odrasle i uz prisustvo javnosti, čime je podnosilac predstavke bio lišen mogućnosti da delotvorno učestvuje u određivanju krivičnih optužbi protiv njega – povređen član 6 stav 1 Konvencije.

72. Sud ističe da član 6, uzet u celini, garantuje pravo optuženom da delotvorno učestvuje u krivičnom postupku koji se protiv njega vodi (vidi presudu u slučaju Stanford koja je pomenuta gore).

Sve do pojavljivanja ovog slučaja, nije razmotrano kako se garantije iz člana 6 stav 1 primenjuju na krivične postupke protiv dece, a posebno da li postupak, koji je pre svega zamišljen da štiti prava odraslih tokom suđenja kao što je pravo na javnost postupka, treba izmeniti u odnosu na decu, kako bi se poboljšalo njihovo shvatanje i učestvovanje (ali, vidi presudu u slučaju *Nortier v. Holandije* od 24. avgusta 1993., *Series A* br. 267, a posebno izdvojena mišljenja u aneksu presude).

73. Sud podseća na svoje mišljenje izneto gore da, u ovom trenutku, nema jasnog zajedničkog standarda među zemljama članicama Saveta Evrope što se tiče minimalnog uzrasta za krivičnu odgovornost te da pripisivanje krivične odgovornosti podnosiocu predstavke ne znači, samo po sebi, kršenje člana 3 Konvencije (vidi stav 74, gore). Takođe, ne može se tvrditi da postupak po krivičnim optužbama protiv deteta, makar i tako mladog uzrasta kao što je jedanaest godina, sam po sebi predstavlja kršenje garantija pravičnog suđenja koje su utvrđene članom 6 stav 1. Sud se, međutim, slaže sa mišljenjem Komisije da je od suštinskog značaja da dete kome se sudi za krivično delo bude procesuirano na način koji u potpunosti uzima u obzir uzrast učinioca, njegov nivo zrelosti kao i intelektualne i emocionalne sposobnosti.

74. Iz ovoga sledi da, kada se malom detetu sudi za teško krivično delo, što najčešće privlači ogromnu medijsku pažnju i interesovanje javnog mnjenja, neophodno je sprovesti suđenje na takav način da se, koliko god je to moguće, umanjí njegov/njen osećaj zaplašenosti i inhibicije. U vezi s ovim treba primetiti da se deci u Engleskoj i Velsu za manje ozbiljna krivična dela sudi pred specijalnim sudovima za maloletnike, da je javnost isključena, i postoji stroga, automatska, zabrana objavljivanja u medijima (vidi stav 30 i 31, gore). Osim toga, Sud je već pomenuo međunarodnu tendenciju u pravcu zaštite privatnosti dece učinilaca krivičnih dela (vidi stav 77, gore). Pažljivo je razmotren argument Države da javno suđenje služi opštedruštvenom interesu obezbeđenja pravnog poretka i primene prava (vidi stav 83, gore), ali se konstatuje da se opštedruštveni interes može zadovoljiti izmenjenim

postupkom prilagođenim uzrastu i drugim karakteristikama deteta kao i okolnostima koje prate krivični postupak uz selektivno pravo prisustva javnosti i izveštavanja sa suđenja.

75. Sud napominje da je suđenje podnosioca predstavke trajalo tri nedelje, uz prisustvo javnosti, i pred Krunskim sudom. Imajući u vidu uzrast podnosioca predstavke, preduzete su posebne mere kako bi mu se omogućilo puno razumevanje samog postupka: na primer, objašnjen mu je tok sudskog postupka, unapred je doveden da vidi sudnicu, a takođe je i skraćeno “radno vreme” suđenja kako se optuženi ne bi prekomerno umarao. Ipak, i pored gore navedenog, formalnost i rituali Krunskog suda sigurno su izgledali nerazumljivo i zastrašujuće deci od jedanaest godina, a postoje dokazi da su određene modifikacije sudnice, a posebno uzdignuti podijum načinjen da bi se optuženima omogućilo da nesmetano prate sve što se dešava u sudnici, imale suprotan efekat jer su pojačavale neugodan osećaj optuženog i njegov utisak da je izložen pogledima i podvrgnut konstantnoj analizi medija i javnosti. Suđenje je izazvalo ekstremno visoki nivo interesovanja medija i javnosti, i u sudnici i izvan nje, do te mere da je i sam sudija, u svom završnom izlaganju, pomenuo probleme koje su svedoci imali usled medijske hajke i istakao da ih porota mora imati na umu kada bude razmatrala njihovo svedočenje pred sudom (vidi stav 14, gore).

76. Postoje značajna psihijatrijska svedočenja u vezi sposobnosti podnosioca predstavke da učestvuje u postupku. Recimo, dr. Suzan Bejli je svedočila tokom suđenja, u novembru 1993, o tome kako je, svaki put kada se sretala sa podnosiocem predstavke pre početka suđenja, on neutešno plakao i nije bio u stanju da, na suvisao način, govori o okolnostima krivičnog dela (vidi stav 12, gore). Dr. Bentovim je, takođe, izneo svoje nalaze u izveštaju od septembra 1993. o tome kako je podnosilac predstavke patio od post-traumatskog efekta, te kako mu je bilo veoma teško da razmišlja ili govori o proteklim događajima, čineći tako razjašnjavanje mnogih aspekata krivičnog dela – nemogućim (vidi stav 11, gore). Neko vreme nakon suđenja, u januaru 1995, podnosilac predstavke je rekao dr. Bentovimu da je bio prestravljen što ga ljudi neprestano gledaju u sudnici, i često je hvatao sebe kako brine o tome šta ljudi misle o njemu. Najveći deo vremena nije bio u stanju da prati i učestvuje u suđenju, već je provodio vreme brojeći u sebi ili crtajući razne oblike vrhom svoje cipele. Dr. Bentovim je istakao da je, usled nezrelosti maloletnog V, vrlo sporno da li je on bio u stanju da u potpunosti shvati situaciju, i da li je mogao da daje utemeljena uputstva svojim advokatima (vidi stav 17, gore). U izveštaju dr. Bentovima od novembra 1997., opisuju se pokušaji podnosioca predstavke da tokom suđenja svoju pažnju skrene na nešto drugo, takođe se navodi njegova nesposobnost da sluša o čemu se u sudnici govori, kao i njegovo stanje rastrojstva izazvano prisustvom javnosti u sudnici (vidi stav 18, gore).

77. Pod opisanim okolnostima, Sud nalazi da, imajući u vidu član 6 stav 1 Konvencije, nije dovoljna samo činjenica da je podnosilac predstavke bio zastupan od

strane vičnih i iskusnih advokata. Ovaj slučaj se razlikuje od slučaja Stanford (pominjanog u stavci 82, gore), gde je Sud presudio da činjenica da optuženi nije mogao da čuje neka od svedočenja u sudnici ne predstavlja povredu, s obzirom da je njegov zastupnik, koji je čuo sve što se u sudnici govorilo i mogao da primeni instrukcije svog klijenta u bilo kom trenutku, odlučio, iz taktičkih razloga, da ne traži da optuženi bude smešten blizu svedoka. Ovde, iako su pravni zastupnici podnosioca predstavke sedeli tako blizu njega da je Država to opisala kao “u dometu šapata”, malo je verovatno da se podnosilac predstavke osećao dovoljno neinhibiran usred napete atmosfere u sudnici i pod budnim okom javnosti da bi mogao da se konsultuje sa zastupnicima tokom suđenja ili da bi, imajući u vidu njegovu nezrelost i emocionalno rastrojstvo, bio u stanju da sarađuje sa svojim advokatima izvan sudnice i da im daje informacije u cilju svoje odbrane.

78. Iz tih razloga, Sud smatra da podnosilac predstavke nije bio u stanju da delotvorno učestvuje i krivičnom opstupu protiv njega i da mu je, kao rezultat, bilo uskraćeno pravično suđenje, čime je prekršen član 6 stav 1 Konvencije.

D. Član 6 stav 1, u vezi s članom 14 Konvencije

79. Podnosilac predstavke se žalio pred Komisijom na povredu člana 6 stav 1 u vezi sa članom 14 Konvencije, da mu je pripisivanje krivične odgovornosti nanelo nepravičnu diskriminaciju u odnosu na dete koje je u vreme izvršenja sličnog dela imalo manje od deset godina. Međutim, on ovu žalbu nije ponovio pred Sudom, te Sud ne nalazi razlog da samoinicijativno ispituje pitanja u odnosu na član 14.

Iz ovih razloga, Sud smatra da ne treba da razmatra ovu žalbu.

II. Pitanja koja se po Konvenciji tiču kazne

A. Član 3 Konvencije

80. Podnosilac predstavke je istakao da je, imajući u vidu njegov uzrast u vreme izvršenja krivičnog dela, kazna zadržavanja u pritvoru po diskreciji Krune krajnje neproporcionalna, te da je njome prekršen član 3 Konvencije (vidi stav 62, gore).

On se oslanjao na element odmazde sadržane u “tarifnom” pristupu; na činjenicu da je državni sekretar odredio visinu kazne od petnaest godina, kao i na to da, iako je Gornji dom poništio odluku državnog (vidi stav 26, gore), nova, niža, visina “tarife” do danas nije određena. Usled toga, on je bio izložen izvršnoj kontroli, velikom odugovlačenju i nesigurnosti u odnosu na svoju budućnost. Ukoliko se ne odredi niža “tarifa”, on rizikuje da, sa osamnaest godina, bude prebačen u Instituciju za maloletne delikvente, a sa dvadeset jednom godinom u zatvor za odrasle učinioce.

Osim toga, mogao bi tokom ostatka svog života biti vraćen u zatvor ako bi se opozvao uslovni otpust (vidi stav 36 i 39, gore).

81. Država je tvrdila da je podnosilac predstavke bio osuđen za posebno surovo ubistvo, te se ne može žaliti na činjenicu što će biti lišen slobode dok se ne utvrdi da je bezbedno da bude pušten u društvo, niti na činjenicu da njegovo puštanje može biti opozvano a on vraćen u zatvor ukoliko to bude neophodno radi zaštite bezbednosti okoline. Istina je da, tokom “tarifnog” perioda, lišavanje slobode podnosica predstavke predstavljalo kaznu a ne samo meru radi zaštite društva. Međutim, ni član 3 Konvencije, kao ni član 37 Konvencije Ujedinjenih nacija ne zabranjuje kažnjavanje maloletnika za krivična dela. Oni su ukazivali na to da je podnosilac predstavke bio zadržan u instituciji gde je dobio obrazovanje i uživao sadržaje odgovarajuće za njegov uzrast, da se nije žalio na trenutne uslove pritvora, te da je bilo koja žalba u odnosu na njegov eventualni premeštaj u Instituciju za maloletne delikvente, ili u zatvor, potpuno spekulativne prirode.

82. Komisija se složila sa Državom. Pozvala se na presudu u slučaju *Husein protiv Ujedinjenog Kraljevstva* od 21. februara 1996. (*Reports* 1996-I), gde je Sud smatrao da je kazna zadržavanja u pritvoru po diskreciji Krune, pre svega preventivnog karaktera, povlačeći garantije iz člana 5 stav 4 (vidi stavove 115 i 119, niže). Zato se ne može reći da je podnosilac predstavke doživotno lišen slobode, ili da njegovo lišavanje slobode predstavlja povredu člana 3 Konvencije.

83. Sud podseća da je, nakon objavljivanja presude za ubistvo u novembru 1993., podnosilac predstavke automatski osuđen na zadržavanje u pritvoru po diskreciji Krune. Prema engleskom pravu i praksi, maloletnici koji su kažnjeni na zadržavanje u pritvoru po diskreciji Krune moraju prvo da odsluže period koji se zove “tarifa”, kako bi se zadovoljili zahtevi odmazde i prevencije kazne. Nakon toga, legitimno je nastaviti sa zadržavanjem osuđenog samo u slučaju da je to neophodno da bi se zaštitilo društvo (vidi stavove 40-42, gore, i presudu u slučaju *Husein v. Ujedinjenog Kraljevstva*, strane 269-70, stav 54). “Tarifu” podnosioca predstavke od petnaest godina prvobitno je odredio državni sekretar 22. jula 1994. godine. Međutim, njegovu odluku je poništio Gornji dom 12. juna 1997. godine, i nova “tarifa” nije određena do trenutka donošenja ove presude. Podnosilac predstavke se nije žalio na postojeće uslove u instituciji u kojoj boravi mada je istakao da njegov prebačaj, sa osamnaest godina, u Instituciju za mlade učinioce, kao i kasniji premeštaj u zatvor može pokrenuti pitanja iz domena člana 3 Konvencije.

84. Ocenjujući da li gore navedene činjenice predstavljaju nehumani tretman koji poseduje dovoljan nivo surovosti da bi predstavljao povredu člana 3 Konvencije (vidi stav 70, gore), Sud je cenio činjenicu da član 37 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta zabranjuje da doživotni zatvor, bez mogućnosti oslobađanja, bude odredjen za dela koja izvrše osobe mlađe od 18 godina, te da nalaže da zadržavanje deteta u pritvoru bude “primenjeno jedino kao poslednja

moguća mera i to na najkraći mogući vremenski period”, a Pravilo br. 17.1(b) Pekinških pravila preporučuje da će “ograničenja lične slobode maloletnika biti ... svedena na minimum u meri u kojoj je to moguće” (vidi stavove 45-46, gore).

85. Sud podseća da Države ugovornice imaju obavezu prema Konvenciji da preduzmu mere kako bi zaštitile društvo od teških krivičnih dela (vidi, na primer, presudu u slučaju *A. v. Ujedinjenog Kraljevstva* od 23. septembra 1998. godine, *Reports* 1998-VI, str. 2699, stav 22, i presudu u slučaju *Osman v. Ujedinjenog Kraljevstva* od 28. oktobra 1998. godine, *Reports* 1998-VIII, str. 3159, stav 115). Sud ne smatra da kazneni element, koji je inherentan samom „tarifnom” pristupu, predstavlja povredu člana 3, niti da Konvencija zabranjuje Državama ugovornicama da dete ili mladu osobu koja je izvršila teško krivično delo podvrgne kazni lišavanja slobode sa neodređenim trajanjem kao i ponovnog zatvaranja nakon puštanja na slobodu ukoliko je to neophodno u cilju zaštite društva (vidi presudu u slučaju *Husein*, pominjanu gore, str. 269, stav 53).

86. I pored toga što nije obavešten o utvrđivanju nove “tarife” podnosilac predstavke još nije dostigao stadijum u izdržavanju kazne kada bi mogao tražiti da se ispita i proceni zakonitost dužine njegovog daljeg zadržavanja u pritvoru u odnosu na opasnost koju on predstavlja za okolinu i može se zaključiti da je on i dalje lišen slobode iz razloga odmazde i odvratanja. Dok ne bude ustanovljena nova dužina “tarife”, nemoguće je donositi bilo kakve zaključke u pogledu dužine lišavanja slobode kao kaznene mere koje podnosilac predstavke još treba da odsluži. U trenutku donošenja ove presude, on je već šest godina lišen slobode, računajući od trenutka donošenja presude u novembru 1993. Imajući u vidu okolnosti ovog slučaja, uključujući uzrast podnosioca predstavke i uslove njegovog zadržavanja, Sud ne smatra da se može reći da lišavanje slobode kao kaznena mera ovakve dužine predstavlja nehumano i ponižavajuće ponašanje.

87. Konačno, Sud primećuje da se ne može isključiti, posebno u slučaju deteta uzrasta kojeg je bio podnosilac predstavke u trenutku donošenja presude, da neopravdano i konstantno propuštanje da se odredi “tarifa”, ostavljajući pritvorenika mnogo godina u neizvesnosti u odnosu na njegovu budućnost, može, takođe, pokrenuti određena pitanja prema članu 3 Konvencije. Međutim, imajući u vidu relativno kratak period vremena tokom koga nikakva “tarifa” nije bila na snazi, i potrebu da se traže mišljenja, između ostalih, i od podnosioca predstavke i od T. (vidi stav 28, gore), u postojećem slučaju ova pitanja nisu pokrenuta.

88. Sud zaključuje da nije bilo povrede člana 3 Konvencije u odnosu na kaznu podnosioca predstavke.

B. Član 5 stav 1 Konvencije

89. Podnosilac predstavke tvrdi da je kazna lišavanja slobode koja mu je izrečena – nezakonita i da krši član 5 stav 1 Konvencije, kojim se utvrđuje sledeće:

“Svako ima pravo na slobodu i bezbednost ličnosti. Niko ne može biti lišen slobode osim u sledećim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

(a) u slučaju zakonitog lišavanja slobode na osnovu presude nadležnog suda;

...”

On ističe da je proizvoljno izricati istu kaznu – zadržavanje u pritvoru po diskreciji Krune – svim maloletnim prestupnicima osuđenim za ubistvo, bez obzira na njihove individualne okolnosti i potrebe. U vezi sa ovim, on se poziva na član 37(b) Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, kao i na Pravila 16 i 17.1(a) i (b) Pekinških pravila (vidi stavove 45-46, gore) koji, između ostalog, zahtevaju da kazna lišavanja slobode izrečena deci bude na najkaraći mogući vremenski period, te da, pri izricanju kazne treba kao smernicu, uzeti u obzir dobrobit deteta.

90. Država, sa kojom se Komisija složila, pobijala je da je kazna zadržavanja u pritvoru po diskreciji Krune bila nezakonita ili proizvoljna i isticala je da je njena svrha bila u tome da omogući razmatranje specifičnih okolnosti slučaja podnosioca predstavke kako bi on bio lišen slobode samo onoliko dugo koliko je neophodno u cilju kažnjavanja, rehabilitacije i zaštite društvene zajednice.

91. Sud napominje da je podnosilac predstavke zadržan pošto je nadležni sud izrekao presudu; drugim rečima, njegovo lišavanje slobode nalazi se u granicama odredbi člana 5 stav 1 Konvencije. Ne može biti nikakve sumnje da je zadržavanje u pritvoru po diskreciji Krune u potpunosti legalno po engleskom pravu te da je izrečeno u saglasnosti sa procedurom koju nalaže zakon. Osim toga, ne može se reći da zadržavanje podnosioca predstavke nije u skladu sa svrhom lišavanja slobode, koju dozvoljava član 5 stav 1 (a), niti da je proizvoljno (vidi presudu u slučaju *Viks (Weeks) v. Ujedinjenog Kraljevstva* od 2. marta 1987. godine, *Series A* br. 114, str. 23, stav 42; kao i presudu u slučaju *Husein*, pominjanu gore, str. 269 stav 53, gde je Sud skrenuo pažnju na doživotno zadržavanje maloletnika kao na potencijalno pokretanje pitanja iz domena člana 3 ali ne i člana 5 stav 1 Konvencije).

92. Iz tih razloga, Sud zaključuje da u ovom predmetu nije bilo povrede člana 5 stav 1 Konvencije.

C. Član 6 stav 1 Konvencije

93. Podnosilac predstavke je tvrdio da činjenica da je trajanje “tarife” odredio državni sekretar a ne sud kako je predviđeno članom 6 stav 1 Konvencije (vidi stav 81, gore) predstavlja povredu te odredbe.

1. *Primenjivost člana 6 stav 1*

94. Podnosilac predstavke izneo je tvrdnju, sa kojom se složila Komisija, da je određivanje visine “tarife” zapravo jednako vršenju vlasti kod izricanja presude, i kao takvo mora osigurati iste zaštitne garancije, koje su predviđene članom 6 stav 1 Konvencije. “Tarifa” je odredila kako maksimum koliko podnosilac predstavke mora biti lišen slobode da bi se zadovoljili kazneni elementi odmazde i prevencije, tako i minimum koji mora biti odslužen, bez obzira na opasnost po okolinu. On je istakao da je u postupku sudske kontrole (vidi stavove 26 i 43, gore) većina sudija Apelacionog suda i Gornjeg Doma okarakterisala ulogu Ministra unutrašnjih poslova u određivanju visine “tarife” sličnu ulozi koju ima sudija pri izricanju presude i kazne. Kao dopunu ovome, on se pozvao na odluku Vrhovnog suda Irske u predmetu *Država v. O’Brajen (O’Brien)* ([1973.] *Irish Reports* 50), gde je slična odluka primenjena u Irskoj proglašena neustavnom, jer je funkciju izricanja kazne detetu poverila izvršnoj a ne sudskoj vlasti.

95. Država je tvrdila da član 6 stav 1 nije primenjiv. To je potkrepila činjenicom da je, nakon što mu je izrečena presuda za ubistvo, podnosiocu predstavke automatski izrečena kazna zadržavanja u pritvoru po diskreciji Krune (vidi stav 36, gore), te da je određivanje visine “tarife” samo vid sprovođenja krivične sankcije koja je već izrečena od strane nadležnog suda.

96. Sud podseća da član 6 stav 1 Konvencije garantuje određena prava u odnosu na “odlučivanje o ... bilo kojoj krivičnoj optužbi ...”. Jasno je da, u krivičnim predmetima, član 6 stav 1 Konvencije pokriva sve faze krivičnog postupka, uključujući žalbene postupke i određivanje visine kazne (vidi, na primer, presudu u predmetu *Ekl (Eckle) v. Nemačke* od 15. jula 1982. *Series A* br. 51, strane 34-35, stavovi 76-77). Sud mora da definiše da li procedura određivanja “tarife” kod maloletnih prestupnika koji su zadržani po diskreciji Krune predstavlja ekvivalent određivanja visine kazne i spada li pod odredbe člana 6 stav 1.

97. Za razliku od obavezne kazne doživotnog zatvora koja se izriče punoletnim učiniocima osuđenim za ubistvo i predstavlja doživotnu kaznu lišavanja slobode, kazna zadržavanja po diskreciji Krune je otvorena. Kao što je već ranije rečeno, period zadržavanja u pritvoru, “tarifa”, služi da zadovolji zahteve odmazde i prevencije, a nakon toga je legitimno zadržati učinioca samo u slučaju da se to pokaže neophodnim radi zaštite društva (vidi stavove 40-42, gore i presudu u predmetu Husein, pominjanu gore, strane 269-70, stav 54; presudu u predmetu *Vin (Wynne) v. Ujedinjenog Kraljevstva* od 18. jula 1994., *Series A* br. 294-A, strane 14-15, stav 35). U slučaju da se maloletnik, osuđen na zadržavanje po diskreciji Krune, ne smatra opasnim po okolinu, “tarifa” će predstavljati maksimum vremena koliko će maloletnik biti lišen slobode.

98. Sud smatra da iz gorenavedenog sledi, kao što je i priznato od strane Gornjeg doma u postupku sudske kontrole koju je pokrenuo podnosilac predstavke (vidi stav 43, gore), da je određivanje “tarife” bilo u funkciji izricanja kazne. Član 6 stav 1 jeste primenljiv na ovaj postupak.

2. Poštovanje člana 6 stav 1

99. I podnosilac predstavke i Komisija su smatrali da postupak određivanja “tarife” nije bio u saglasnosti s članom 6 stav 1, u smislu da je konačni donosilac odluke bio državni sekretar a ne sud ili neki sličan organ koji je nezavisan od izvršne vlasti. Osim toga, podnosilac predstavke je istakao da nije bilo ročišta ili rasprave na kojoj bi on mogao da traži psihijatrijska ili druga svedočenja i da je državni sekretar zadržao diskreciono pravo da odluči koliko će informacija koje je posedovao da otkrije podnosiocu predstavke.

100. Država je tvrdila da su postojale adekvatne garantije kako bi se obezbedio pravičan postupak kod određivanja “tarife”. Recimo, državni sekretar je tražio mišljenja sudije u postupku i Vrhovnog sudije, obavestio je podnosioca predstavke o njihovim mišljenjima i pozvao ga da dostavi predstavke po pitanju odgovarajućeg trajanja „tarifnog“ perioda. Državni sekretar je posle toga obavestio podnosioca predstavke o utvrđenoj “tarifi” i pružio obrazloženja koja potkrepljuju njegovu odluku. Nakon ovoga je ostalo na podnosiocu predstavke da preispituje ili pobija odluku koristeći postupak sudske kontrole.

101. Sud skreće pažnju na to da član 6 stav 1 garantuje, između ostalog, “pravičnu ... raspravu ... pred nezavisnim i nepristrasnim sudom ...”. “Nezavisan” u ovom slučaju znači sud nezavisan od strana u postupku kao i od izvršne vlasti (vidi, između mnogobrojnih primera, presudu u postupku *Ringajzen (Ringeisen) v. Austrije* od 16. jula 1971. godine, *Series A* br. 13, str. 39, stav 95). Državni sekretar koji je odredio visinu “tarife” podnosiocu predstavke, očito nije bio nezavisan od izvršne vlasti, te sledi zaključak da je došlo do povrede člana 6 stav 1.

D. Član 5 stav 4 Konvencije

102. Na kraju, podnosilac predstavke se žalio da mu, od trenutka izricanja kazne do današnjeg dana, nije pružena mogućnost da zakonitost njegovog lišavanja slobode bude ispitana i procenjena od strane kompetentnog sudskog tela. On tvrdi da je došlo do navodne povrede člana 5 stav 4 Konvencije, kojim se utvrđuje sledeće:

“ Svako ko je lišen slobode ima pravo da pokrene postupak u kome će sud hitno ispitati zakonitost lišavanja slobode i naložiti puštanje na slobodu ako je lišavanje slobode nezakonito.”

103. Podnosilac predstavke je prihvatio mišljenje Komisije, koja je utvrdila (u stavu 143 svog izveštaja) da je, s obzirom da je jedino opravdanje za kaznu neodređenog trajanja mogla biti zaštita društva, a uz činjenicu da je logično očekivati da će se deca od jedanaest godina razviti fizički, intelektualno i emocionalno - samo kratka "tarifa" mogla biti u skladu s članom 5 stav 4. Nije se mogla isključiti mogućnost da maloletni prestupnik koji je nakon nekoliko godina sazreo tvrdi da su se pojavili novi problemi koji utiču na zakonitost njegovog daljeg zadržavanja. Imajući u vidu da zadržavanje podnosioca predstavke nije doživelo reviziju od trenutka osude u novembru 1993. godine do danas, konstatuje se da je došlo do povrede člana 5 stav 4 Konvencije.

104. Država je tvrdila da je postojala sudska kontrola zakonitosti zadržavanja u smislu da je kazna zadržavanja po diskreciji Krune izrečena od strane suda u postupku, nakon osude podnosioca predstavke za ubistvo. Po isteku "tarife", sudsko telo - Odbor za uslovni otpust – odlučilo bi o puštanju na slobodu, u skladu sa članom 5 stav 4 (vidi stav 38, gore). Međutim, sve dok "tarifni" period ne bude odslužen, član 5 stav 4 ne pruža nikakvo pravo na periodične procene i revizije, jer trajanje "tarife" pre svega zavisi od okolnosti krivičnog dela i od zahteva odmazde i odvracanja koji iz dela proizlaze, što nisu faktori podložni protoku vremena.

105. Sud primećuje da nije njegov zadatak, u kontekstu člana 5 Konvencije, da se izjašnjava o tome da li je dužina kazne lišavanja slobode odgovarajuća, ili o drugoj vrsti kazne koju je izrekao kompetentan sud (vidi presudu u predmetu *Viks*, pomenutu gore, str. 26 stav 50, takođe vidi stav 104, gore). Imajući u vidu da se određivanje "tarife" u slučaju maloletnika zadržanog po diskreciji Krune, u suštini, sastoji od određivanja kazne (vidi stav 111, gore), Sud će ograničiti svoja razmatranja na pitanje da li bi mogućnost podnosioca predstavke da pokrene postupak kako bi sud procenio zakonitost njegovog daljeg zadržavanja – zadovoljilo zahteve člana 5 stav 4.

106. Sud podseća da tamo gde domaći sud, nakon osude lica za krivično delo, izrekne fiksnu kaznu zatvora u smislu krivične sankcije, supervizija koju nalaže član 5 stav 4 uključena (inkorporirana) je u tu sudsku odluku (vidi presudu u predmetu *De Vild, Oms i Verzip (De Wilde, Ooms i Versyp) v. Belgije* od 18. juna 1971. godine, *Series A* br. 12, strane. 40-41, stav 76, i presudu u predmetu *Vin (Wynne)* koja je pomenuta gore, str. 15, stav 36). Međutim, ovo ne može biti slučaj sa bilo kojim sledećim periodom zadržavanja u kome se mogu pojaviti novi problemi koji će uticati na zakonitost zadržavanja (vidi presudu u predmetu *Viks (Weeks)*, koja je pomenuta gore, str. 28 stav 56, kao i presudu u predmetu *Tajn, Vilson i Ganel (Thynne, Wilson i Gunnell) v. Ujedinjenog Kraljevstva* od 25. oktobra 1990. godine, *Series A* br. 190-A, strane 26-27, stav 68). I tako, kada je donosio odluku u predmetu *Husein* (pomenut gore, strane 269-70, stav 54), Sud je odlučio, u slučaju maloletnog učinioca koji je bio zadržan po diskreciji Krune, da, nakon isteka "tarifnog" perioda, član 5 stav 4 nalaže da maloletnik mora imati pravo na periodično preispitivanje zakonitosti zadržavanja, jer jedino opravdanje za dalje zadržavanje može biti

opasnost po okolinu, a to je karakteristika koja je podložna promeni. U slučaju predmeta *Husein*, Sud nije bio pozvan da odlučuje o položaju prema članu 5 stav 4, pre isteka “tarife” (presuda *Husein*, str. 266 stav 44).

107. Sud je već zaključio da činjenica da podnosiocu predstavke nije određena visina “tarife” od strane nezavisnog tribunala u okviru tumačenja člana 6 stav 1 predstavlja kršenje te odredbe Konvencije (vidi stav 114, gore). Shodno tome, pošto je kazna zadržavanja po diskreciji Krune neodređenog trajanja, a visinu “tarife” je inicijalno odredio državni sekretar a ne sudija u postupku, ne može se tvrditi da je supervizija utvrđena članom 5 stav 4 bila inkorporirana u presudi suda u postupku (vidi presudu u predmetu *De Vild, Oms i Verzip v. Belgije*, kao i presudu *Vin*, koji su pominjani u stavci 119, gore) .

108. Povrh toga, odluka Ministra unutrašnjih poslova o utvrđivanju visine “tarife” poništena je od strane Gornjeg Doma 12. juna 1997. godine, a nova “tarifa” od onda još nije donešena. Ovaj propust da se utvrdi nova “tarifa” zapravo znači da pravo podnosioca predstavke na pristup tribunalu radi periodične revizije zakonitosti njegovog daljeg zadržavanja ostaje i dalje – neiskorišćeno.

109. Iz ovoga sledi da je podnosiocu predstavke bila uskraćena mogućnost, još od donošenja presude, da pokrene postupak revizije u kome bi zakonitost njegovog lišenja slobode ispitao sud što bi bilo u skladu s članom 5 stav 4. Na ovoj osnovi, Sud nalazi da je došlo do povrede ovog člana Konvencije.

III. Primena člana 41 Konvencije

110. Član 41 Konvencije predviđa:

“Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili protokola uz nju, a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo delimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.”

A. Šteta

111. Podnosilac predstavke nije istakao nikakav zahtev za nadoknadu materijalne i nematerijalne štete.

B. Sudski i drugi troškovi

112. Što se tiče troškova i izdataka postupka pred Sudom u Strazburu, podnosilac predstavke je tražio pokrivanje honorara i izdataka pravnih zastupnika u visi od 7.796, 36 funti sterlinga (GBP), gde nije uračunat porez na dodatu vrednost (VAT), kao i advokata u visi od GBP 30.000, plus VAT. Takođe je tražio pokrivanje troškova i izdataka nastalih u vezi sa saslušanjem pred Sudom u visini od GBP 4.480.

113. Država smatra da su honorari koji se traže za pravne savetnike razumne visine, dok ukazuje na to da su honorari advokata prekomerni i da ih treba smanjiti na GBP 21.000.

114. Sud je zaključio da, ukupna suma koju podnosilac predstavke traži za pokrivanje troškova i izdataka u visini od GBP 42.376,34, nije prekomerna imajući u vidu brojna pitanja u ovom sporu, kao i njihovu težinu. Međutim, s obzirom da podnosilac predstavke nije bio u stanju da dokaže povrede članova 3 i 5 stav 1 Konvencije, Sud dodjeljuje umanjenu sumu u visini od GBP 32.000 (vidi, na primer, presudu u predmetu *Stil (Steel) i Ostali v. Ujedinjenog Kraljevstva* od 23. septembra 1998. godine, *Reports* 1998-VII, str. 2763, stav 125, kao i presudu u predmetu *Osman* pominjanu gore, str. 3173, stav 168), iznos treba uvećati za porez na dodatu vrednost koji će biti potrebno platiti, a umanjeno za iznos koji je već isplaćen na ime pravne pomoći od strane Saveta Evrope.

C. Zatezna kamata

115. Prema podacima koji su dostupni Sudu, propisana kamatna stopa u Engleskoj i Velsu na datum usvajanja ove presude iznosi 7,5% godišnje.

IZ NAVEDENIH RAZLOGA, SUD

1. *Odbacuje* jednoglasno prethodni prigovor Države;
2. *Zaključuje* sa dvanaest glasova za i pet protiv da nije došlo do povrede člana 3 Konvencije u odnosu na suđenje podnosioca predstavke;
3. *Zaključuje* sa šesnaest glasova za i jednim glasom protiv da je došlo do povrede člana 6 stav 1 Konvencije u odnosu na suđenje podnosioca predstavke;
4. Jednoglasno *zaključuje* da nije neophodno da ispituje žalbu po članu 6 stav 1 u vezi s članom 14 Konvencije;
5. *Zaključuje* sa deset glasova za i sedam protiv da nije došlo do povrede člana 3 Konvencije u odnosu na kaznu podnosioca predstavke.
6. Jednoglasno *zaključuje* nije došlo do povrede člana 5 stav 1 Konvencije;
7. Jednoglasno *zaključuje* da je došlo do povrede člana 6 stav 1 Konvencije u odnosu na određivanje "tarife" podnosioca predstavke;
8. Jednoglasno *zaključuje* da je došlo do povrede člana 5 stav 4 Konvencije;
9. Jednoglasno *zaključuje*

(a) da tužena Država treba da plati podnosiocu predstavke, u roku od tri meseca, iznos na ime troškova i izdataka od 32.000 (trideset dve hiljade) funti sterlinga, zajedno sa sredstvima koja će pokriti svaki pripadajući porez na dodatu vrednost, umanjeno za 32.405 (trideset dve hiljade četrstotine pet) francuskih franaka konvertovanih u funte sterlinga po stopi konverzije koja se primenjivala u trenutku donošenja ove presude;

(b) da će na navedenu svotu biti zaračunata godišnja kamatna stopa od 7,5% koja će teći od trenutka isteka gore navedenog roka od tri meseca do trenutka isplate.

Sačinjeno na engleskom i francuskom jeziku i izrečeno na raspravi otvorenoj za javnost u zgradi Suda za ljudska prava u Strazburgu dana 16. decembra 1999. godine.

Potpisao: Lucijus Vildhaber (*Luzius Wildhaber*)
Predsednik

Pol Mahoni (*Paul Mahoney*)
Sekretar Suda

U skladu sa članom 45 stav 2 Konvencije i pravilom 74 stav 2 Poslovnika Suda, uz ovu presudu su priložena i sledeća mišljenja:

- (a) saglasno mišljenje Lorda Rida;
- (b) delimično izdvojeno mišljenje gospode Rozakisa i Koste;
- (c) zajedničko delimično izdvojeno mišljenje g. Pastora Ridrueha, g. Resa, g. Makarčika, gđe Tulkens i g. Butkeviča;
- (d) delimično izdvojeno mišljenje g. Bake.

Parafirao: L.W.
Parafirao: P.J.M

SAGLASNO MIŠLJENJE LORDA RIDA

Glasao sam kao i ostali članovi Suda u odnosu na sva pitanja pokrenuta u ovom postupku, a ovde želim samo da dodam sopstvena zapažanja u vezi s pitanjima koja su pokrenuta u odnosu na članove 3 i 6 Konvencije.

Ubistvo Džejmisa Baldžera (*James Bulger*) od strane podnosioca predstavke i T. (koji je podnosilac predstavke u predmetu 24724/94) bio je užasan akt. Džejms je imao dve godine. Tugu i bol njegovih roditelja, koji su učestvovali u postupku pred Sudom, nemoguće je opisati. Činjenica da su podnosilac predstavke i T. u vreme kada su počinili ubistvo imali samo deset godina posebno je zabrinjavajuća. Ostali aspekti ubistva, kao što je otmica Džejmisa od njegove majke, zverska priroda ubistva i unakažavanje Džejmsovog tela, izazvali su šok i odvratnost. Video snimci, koji pokazuju podnosioca predstavke i T. kako kidnapuju Džejmisa, i kako vode to bespomoćno, malo dete u njegovu smrt, prikazani su pred Džejmsovim roditeljima i pred ostalom publikom u sudnici. Imajući ove okolnosti u vidu, ne čudi što je slučaj veoma uznemirio i zabrinuo javnost, i što je dobio ogroman publicitet.

Koliko god da je užasan zločin koji je počinjen, lice koje ga je počinilo uživa određena prava, uključujući i pravo na pravično suđenje. Ovo pravo je zaštićeno odredbama engleskog prava, a takođe je garantovano i članom 6 Konvencije. Kao dodatak ovome, član 3 Konvencije zahteva da nijedno lice – čak i ono koje je optuženo i osuđeno za užasan zločin – ne sme biti podvrgnuto nehumanom i ponižavajućem tretmanu. Ove odredbe Konvencije odavno su prihvaćene od strane Ujedinjenog Kraljevstva. Pitanje koje je Sud trebalo da razmotri bilo je – da li je podnosilac predstavke tretiran u skladu sa ovim odredbama.

Deca koja izvrše krivično delo predstavljaju problem za bilo koji sistem krivičnog pravosuđa, upravo zato što su manje zrela od odraslih. Čak se i deca, za koju izgleda da im nedostaje nevinosti i ranjivosti, dalje razvijaju u fizičkom i psihičkom smislu, do postizanja pune zrelosti odrasle osobe. Kod odlučivanja da li je dete dovoljno zrelo da bi se, prema krivičnom zakonu, smatralo odgovornim za svoje postupke, srećemo se s jednom teškoćom: ako se detetu pripíše krivična odgovornost, onda će morati i da mu bude suđeno; međutim, ukoliko je dete nedovoljno zrelo, redovna procedura sudskog postupka neće biti u stanju da mu obezbedi pravično suđenje. Ali, ukoliko se detetu sudi, te bude i osuđeno, moraće da mu bude izrečena i kazna; međutim, ukoliko stepen nezrelosti deteta ima za posledicu da je ono manje krivo ili da bi vaspitno-popravne mere bile za njega svrsishodnije, njemu se ne može izreći ista vrsta kazne kao odraslim učiniocima. Svi ovi problematični aspekti tretmana dece u sistemu krivičnog pravosuđa – uzrast krivične odgovornosti, postupak suđenja i krivične sankcije i kažnjavanje – pokrenuti su u ovom predmetu.

Predlažem da, pre nego što pređemo na pitanja koja se odnose na postupak izricanja kazne, prvo razmotrimo pitanja koja proističu iz članova 3 i 6, stav 1 Konvencije, a koja se tiču suđenja.

Kao što je Sud istakao, član 3 Konvencije sadrži jednu od osnovnih vrednosti demokratskog društva. Zato i predstavlja apsolutnu zabranu: “niko” ne sme biti podvrgnut nečovečnom i ponižavajućem postupanju. Odvratnost koju je izazvalo Džejmsovo ubistvo ne može, dakle, da bude opravdanje za bilo kakvo nečovečno i ponižavajuće postupanje prema onima

koji su odgovorni za njegovu smrt. Jedino pitanje koje se postavlja u odnosu na član 3 Konvencije jeste da li je postupanje prema podnosiocu predstavke bilo zaista nečovečno ili ponižavajuće.

Pojmovima “nečovečno” i “ponižavajuće” iz člana 3 Konvencije treba dati njihovo uobičajeno značenje (vidi presudu u predmetu *Kempbel i Kosans (Campbell and Cosans) v. Ujedinjenog Kraljevstva* od 25. februara 1982. godine, *Series A* br. 48, strane 13-14, stav 30). Dajući pojmovima uobičajeno značenje, ocena toga da li je dato postupanje bilo nečovečano ili ponižavajuće zavisi od primene standarda. S obzirom da je Konvencija živi instrument, relevantnim se moraju smatrati oni standardi koji preovlađuju, s vremena na vreme, među zemljama članicama Saveta Evrope. Ovo je u skladu sa opštim načelom, koje je čvrsto utemeljeno u precedentnom pravu Suda, da, kada se odlučuje o tome da li je određena mera prihvatljiva prema jednom ili više članova Konvencije, legitimno je uzeti u obzir standarde koji preovlađuju među državama članicama.

Da bi postupanje spadalo u okvire nadležnost člana 3 Konvencije, ono mora sadržati “makar minimalni nivo surovosti” (vidi, na primer, presudu u predmetu *Raninen v. Finske* od 16. decembra 1997. godine, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-VIII, str. 2821-22; stav 55). Procena ovog minimuma zavisi od svih okolnosti slučaja (*ibid*). Treba oceniti, kako objektivnu prirodu postupanja i tretmana i njihovih posledica na lice koje im je bilo podvrgnuto, tako i razloge vlasti koja je bila odgovorna za ovo postupanje, a sve da bismo odredili da li je takvo delovanje zabranjeno članom 3 Konvencije (vidi, na primer, presude u sledećim predmetima: *Abdulaziz, Kabales i Balkandali (Abdulaziz, Cabales and Balkandali) v. Ujedinjenog Kraljevstva* od 28. maja 1985., *Series A* br. 94, str. 42, stav 91; *Hercegfalvi (Herczegfalvy) v. Austrije* od 24. septembra 1992., *Series A* br. 244, str. 25-26, stav 82; i presudu u predmetu *Raninen*, pominjanu gore). Da bi se neko postupanje smatralo nečovečnim ili ponižavajućim, patnja ili poniženje moraju ići izvan neizbežne patnje i poniženja koji su rezultat zakonitog postupanja (vidi presudu u predmetu *Siring (Soering) v. Ujedinjenog Kraljevstva* od 7. jula 1989., *Series A* br. 161, str 39, stav 100).

Kada tvrdi da je postupanje prema njemu bilo nečovečno i ponižavajuće, podnosilac predstavke stavio je poseban akcenat u odnosu na uzrast za krivičnu odgovornost, na suđenje vođeno u Krunskom Sudu koje je bilo otvoreno za javnost i koje je trajalo tri nedelje, na činjenicu da je sudija dozvolio da njegovo ime bude objavljeno nakon izricanja presude, kao i na mnogobrojne ostale faktore koji se odnose na izricanje kazne, a o kojima ću govoriti kasnije.

Efekat pripisivanja krivične odgovornosti detetu zavisice, pre svega, od prirode sudskog postupka i vrsta kazni koje se mogu primeniti na dete tog uzrasta po nacionalnom zakonodavstvu. Pripisivanje krivične odgovornosti ne može, samo po sebi, doći pod udar člana 3 Konvencije, osim u slučaju kada sadrži ili dostiže neophodni minimum surovosti. Ovo pitanje mora biti razmotreno u odnosu na preovlađujuće standarde u državama članicama.

Mada se, kod većine država članica, krivična odgovornost ne bi mogla pripisatu detetu od deset godina, ne postoji zajednički pristup u određivanju starosne granice za krivičnu odgovornost. Praksa se veoma razlikuje od zemlje do zemlje, raspon uzrasta je od sedam godina u nekoliko država članica do osamnaest godina u nekoliko drugih država. Takođe, nema ni preciznih smernica u mnogobrojnim međunarodnim tekstovima i instrumentima na koje je Sud bio upućen. Mada se starosna granica u Engleskoj i Velsu nalazi u nižem delu starosnog dijapazona, prema postojećim

okolnostima se ne može reći da ona izlazi iz okvira preovlađujućeg standarda. Osim toga, nije cilj određivanja krivične odgovornosti deteta određenog uzrasta da ono pati ili da bude poniženo, već to predstavlja konsenzus društva u odnosu na starosnu granicu iznad koje se dete smatra dovoljno zrelo da snosi krivičnu odgovornost za svoje ponašanje. S obzirom da se kroz pojam detinjstva reflektuju razne društvene, kulturne i istorijske okolnosti, koje su podložne promeni protokom vremena, ne čudi da su različite države ustanovile različite starosne granice za krivičnu odgovornost deteta. Što se tiče Engleske i Velsa, starosna granica za krivičnu odgovornost, koja važi i danas, ustanovljena je od strane Parlamenta još 1963. godine, a potvrdio ju je Izabrani Komitet Donjeg doma u svom Izveštaju o maloletničkoj delikvenciji, 1993. godine. Ona, shodno tome, uživa demokratski legitimitet. Mada pripisivanje krivične odgovornosti detetu od deset godina može imati posledice koje će izazvati patnju kod tog deteta, neophodno je imati na umu da postupanje prema detetu – koje je počinilo slično delo a u državi koja ima višu starosnu granicu krivične odgovornosti – može takođe izazvati patnju. Bez obzira na činjenicu da li će dete koje je namerno počinilo ubistvo drugog deteta biti smatrano krivično odgovornim ili ne, svako društvo će zahtevati neki oblik istražne radnje kako bi se utvrdilo da li se dete ponašalo onako kako se sumnjiči, i ako jeste, zahtevaće neki oblik mera za zaštitu društvene zajednice kao i postupanja prema detetu. Iz svih navedenih razloga, zaključujem da pripisivanje krivične odgovornosti podnosiocu predstavke nije, samo po sebi, dovelo do nečovečnog i ponižavajućeg postupanja a prema članu 3 Konvencije.

Sledeće pitanje kojim ću se baviti jeste da li je suđenje podnosiocu predstavke u prisustvu javnosti pred Krunskim Sudom predstavljalo nečovečno i ponižavajuće postupanje prema njemu. Svako suđenje prouzrokuje mentalnu patnju i osećaj poniženja kod lica kome se sudi. Ipak, suđenje se ne može uobičajeno definisati kao nečovečno i ponižavajuće postupanje, s obzirom da je reč o legitimnom obliku zakonske procedure u okviru preovlađujućih standarda. Ovo važi čak i u slučaju kada suđenje dugo traje, i kada se vodi u prisustvu javnosti uz visoki nivo formalnosti. Ovde se, dakle svodimo na kritičko pitanje: da li je uzrast podnosioca predstavke doveo do toga da ovo suđenje bude nečovečno ili ponižavajuće.

Ako je bilo legitimno, prema članu 3 Konvencije, pripisati krivičnu odgovornost podnosiocu predstavke, sledi da je i suđenje bilo legitimno prema članu 3, bez obzira na činjenicu da se može verovati da bi bilo koji oblik suđenja prouzrokovao patnju detetu o kome je reč. Forma sudskog postupka koji je primenjen na podnosioca predstavke jeste ona koja se primenjuje u Engleskoj i Velsu na svako dete koje je optuženo za teško krivično delo, a prema zakonu koji je izglasao Parlament 1980. godine. Iako se podnosilac predstavke pozivao na dužinu trajanja suđenja, nije bilo nagoveštaja da je suđenje trajalo duže nego što je neophodno kako bi se utvrdile činjenice i okolnosti slučaja. Treba imati na umu da se podnosilac predstavke, kod izjašnjavanja o krivici, izjasnio da nije kriv, čime je dobio beneficije prezumpcije nevinosti, ali je, stoga, njegova krivica morala biti utvrđivana na osnovu izvođenja dovoljnog broja dokaza koji bi uverili porotu u krivicu izvan svake osnovane sumnje. Međutim, po mom mišljenju, činjenica da je suđenje bilo otvoreno za javnost predstavlja mnogo ozbiljniji problem. U Ujedinjenom Kraljevstvu, kao i u ostalim državama članicama, smatra se neprikladnim da suđenje detetu od jedanaest godina bude otvoreno za javnost, i da medijsko izveštavanje bude bez ikakvih restrikcija. Suđenje, koje se odvijalo u sudnici punoj publike i novinara, sa mnoštvom neprijateljski nastrojenih posmatrača i fotografa ispred sudnice, razumljivo, daje povoda za pozornost i zabrinutost. Ipak, treba imati na umu da ta distinkcija – da li pravni sistem traži da se detetu sudi sa ili bez prisustva javnosti –

odražava način na koji se uspostavlja ravnoteža između suprotstavljenih i neuporedivih vrednosti. S jedne strane, značaj zaštite dobrobiti i budućnosti dece učinilaca i pomoć u procesu njihove rehabilitacije i reintegracije nazad u društvo, govore u prilog vođenju sudskog postupka zatvorenog za javnost. S druge strane, zaštita društvenog interesa (i interesa optuženog) u pravnom postupku otvorenom za javnost, uz društveni interes slobode medija i informacija, govore u prilog suđenju otvorenom za javnost. Ravnoteža, koju Parlament održava između ova dva konkurentna stanovišta, postignuta je time što najveći deo dece-prestupnika bude procesuirano pred maloletničkim sudovima, gde javnost nema pristupa a zabrana izveštavanja se automatski primenjuje, ali se zato zahteva da se deci optuženoj za najteža krivična dela sudi u Krunskom Sudu, u prisustvu javnosti. U takvom postojećem sistemu, posebno užasan slučaj kao što je Džejmsovo ubistvo, neizbežno je, u ogromnoj meri, privukao pažnju javnosti i medija. Iako je ova ravnoteža o kojoj sam govorio postavljena drugačije u Engleskoj i Velsu nego u većini država članica, te se, kao posledica, u postupku prema deci optuženoj za najteža krivična dela manja težina stavlja na njihovu dobrobit nego u većini država članica, to nije stoga što se želi zanemariti njihova dobrobit, ili što se nema poštovanja za ljudsko dostojanstvo, a ponajmanje se želi namerno prouzrokovati patnja ili poniženje; razlog naima leži u zahtevima tih drugih važnih aspekata ravnoteže o kojima sam govorio, gde se traži javno suđenje za ovako teške slučajeve. U ovim okolnostima, meni ne izgleda da se vođenje sudskog postupka otvorenog za javnost, pa čak i pod uslovima koji su preovlašivali u ovom slučaju, može pravično okarakterisati kao “nečovečno” i “ponižavajuće”. Takođe je neophodno imati na umu da, iako ima dokaza (koje ću analizirati kasnije) da je podnosilac predstavke doživeo značajnu patnju i stres, postoje dokazi koji ukazuju na to da patnja i stres ne mogu biti isključivo pripisani prirodi suđenja koje je bilo otvoreno za javnost, već su takođe bili rezultat griže savesti, kajanja i straha od neizbežnih posledica za njegovu umešanost u Džejmsovo ubistvo. Imajući na umu sve ove okolnosti, postupak suđenja, po mom mišljenju, ne može, prema preovlađujućim standardima, biti opisan kao “nečovečan” i “ponižavajući”.

Otkrivanje identiteta podnosioca predstavke nakon izricanja presude, bilo je, u ovim okolnostima, u skladu sa engleskim zakonom i praksom. U žalbi podnetoj u ime podnosioca predstavke tvrdilo se da je ovo obelodanjivanje identiteta neprikladno imajući na umu brojne međunarodne tekstove, uključujući tu posebno član 40, stav 2 (b) Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta. Ne mislim da je neophodno utvrđivati da li je odavanje identiteta povredilo član 40 stav 2 (b) (čije je tumačenje bilo povod za raspravu u Sudu) ili odredbe drugih tekstova koji se pominju, s obzirom da bilo koja patnja ili poniženje koji se mogu pripisati ovom aspektu postupanja prema podnosiocu predstavke ne može, ni u kom slučaju, dostići onaj minimum surovosti koji je, prema preovlađujućim standardima, neophodan kako bi došao pod udar člana 3 Konvencije.

Sledeće pitanje koje se postavlja i koje ću analizirati tiče se člana 6, stav 1 Konvencije, a vezana su za suđenje. Podnosilac predstavke se pozivao na načelo po kome pravo na pravično suđenje prema članu 6, stav 1 Konvencije uključuje i pravo optuženog da delotvorno učestvuje u vođenju svog slučaja (vidi presudu u predmetu *Stenford v. Ujedinjenog Kraljevstva* od 23. februara 1994. godine, *Series A* br. 282-A, strane 10-11, stav 26). Žalba je tvrdila da podnosilac predstavke nije bio u mogućnosti da razume sudski postupak, niti da pruži svoj opis događaja advokatima ili sudu, pre svega zato što je suđenje vođeno u okolnostima koje su bile neprikladne za detetov uzrast sa mnogo aspekata. Ovde se podrazumeva da ova žalba ne uključuje pitanje da li je podnosilac predstavke bio kriv ili nije: očigledno je od esencijalnog značaja da svako dete optuženo za tako

teško krivično delo mora biti procesuirano u uslovima koji mu adekvatno obezbeđuju da dokaže svoju nevinost, ili alternativno da dokaže bilo kakve olakšavajuće okolnosti.

Sud je retko bio pozivan da razmatra primenu člana 6 Konvencije na slučajeve u kojima su deca optužena za krivična dela. Član 6, sam po sebi, dozvoljava isključenje prisustva javnosti sa svih ili nekih delova suđenja kada to zahtevaju interesi maloletnika, derogirajući tako osnovno načelo da sudski postupak mora biti vođen javno, te priznajući time da je interes deteta kome se sudi - relevantan i važan činilac. S druge strane, nema ničega u članu 6 Konvencije što bi ukazivalo na to da može doći, u slučajevima kada su uključena deca, do bilo kakve derogacije načela da sudski postupak mora obezbediti delotvorno učešće optuženog, koji mora biti u stanju da prati suđenje i, kada je neophodno, daje instrukcije svom advokatu. Međutim, kako bi se postiglo da to načelo bude poštovano u slučajevima u kojima su uključena deca, uslovi u kojima se vodi suđenje (uključujući i procedure postupka) moraju biti takvi da omogućavaju učešće, uzimajući u obzir uzrast, nivo zrelosti, i intelektualne i emocionalne kapacitete svakog pojedinačnog deteta. Ovo tumačenje člana 6 Konvencije je, takođe, u skladu sa razvojem međunarodnog prava: brojni relevantni tekstovi, uključujući Paktove koji su usvojeni kao obavezujući od strane Ujedinjenog Kraljevstva i ostalih država-članica (kao što je Konvencija Ujedinjenih Nacija o pravima deteta, član 40, i Međunarodni Pakt o građanskim i političkim pravima, član 14, stav 4) zahtevaju da maloletni prestupnici budu tretirani na način koji uzima u obzir njihov uzrast i unapređuje njihovu rehabilitaciju.

Tako, postoje posebni elementi koji se uzimaju u obzir kada su u pitanju deca koja su optužena za krivična dela. Međutim, postoje i različiti putevi kako se ovi elementi sprovode. U praksi, postoji široki dijapazon načina na koji države članice organizuju svoje sisteme krivičnog pravosuđa da bi zaštitile interese deteta, kao i širi društveni interes. Čak i u okviru bilo kog pojedinačnog sistema može biti teško odlučiti koje mere su odgovarajuće u nekom određenom slučaju, a imajući u vidu faktore kao što su zrelost deteta o kome se radi, njegov položaj u odnosu na optužbu protiv njega, kao i na vrstu krivičnih sankcija koje mu mogu biti izrečene. U ovim okolnostima, član 6 Konvencije, po mom mišljenju, mora biti tumačen tako da državama ostavlja široko polje da slobodno procene kako da organizuju proceduru postupanja prema deci koja su optužena za krivična dela (kao što je priznato u presudi predmeta *Nortije (Nortier) v. Holandije*, od 24. avgusta 1993. godine, *Series A* br. 267, a posebno u izuzetim mišljenjima sudija).

Bez obzira koliko je široko polje slobodne procene, najvažnije je da optuženi, bez obzira da li je dete ili odraslo lice, bude omogućeno pravično suđenje. Ukoliko dete treba smatrati krivično odgovornim, onda mora uživati ista prava kao i odrasli na potpuno razumevanje onoga što se događa na suđenju i igrati aktivnu ulogu u svojoj odbrani. Moramo priznati da postoje neizbežna ograničenja u učešću deteta u pravnom postupku, bez obzira na formu tog postupka, jer se njegova sposobnost shvatanja i zrelost ne mogu porediti sa sposobnošću odraslog lica. Ipak, procedura u toku suđenja mora mu omogućiti da učestvuje do granice do koje se razumno to može očekivati od deteta.

U ovom predmetu, engleski zakon je zahtevao da podnosilac predstavke bude izveden pred Krunski Sud, koji je takođe i sud za punoletne učinioce teških krivičnih dela. Regulacija postupka bila je izrazito formalna. Podnosilac predstavke i T. su sedeli na posebno uzdignutom podijumu, u centru sudnice, odvojeni od svojih roditelja. Sudija je sedeo za uzvišenom katedrom. Porota se

sastojala od dvanaest odraslih osoba. Sudija i porotnici su nosili uobičajene sudijske toge. Sama sudnica je bila ogromna, impozantna prostorija. Sedišta su bila ispunjena publikom i predstavnicima medija. Ovo je, po mom mišljenju, detetu od jedanaest godina bilo zastrašujuće, bez obzira da li se na suđenju pojavljuje kao svedok ili kao optuženi.

Problem je, međutim, u ovom slučaju bio još veći zbog negativnog naboja i atmosfere u kojoj se odvijalo suđenje. Datum i lokacija suđenja bili su poznati javnosti, a slučaj izuzetno ozloglašen, te se neprijateljski raspoložena javnost okupljala izvan zgrade Suda, ponašajući se izuzetno razjareno, u jednom trenutku, čak, napavši vozilo kojim su podnosioci predstavki dovođeni u sudnicu. Takođe podsećam, da je sudija u postupku, u svom zaključnom obraćanju, naložio porotnicima da imaju u vidu, kod procene dokaza, da su svedoci dolazili u sudnicu praćeni medijskom hajkom i najezdom fotografa; da su davali iskaze u ogromnoj sudnici prepunoj ljudi; i da je njih nekoliko, što uopšte ne čudi, bilo toliko preplavljeno emocijama da su govorili gotovo nečujno. Čini mi se da je dete od jedanaest godina, koje je bilo u centru ovih zbivanja (i neprijateljstava), to podnelo još teže nego odrasli, te da je moguće da je to stvarno faktički uticalo na njegovu sposobnost da prati svedočenja i da svedoči na suđenju.

Sudu su predočeni dokazi o tome da je podnosilac predstavke, u suštini, bio faktički nesposoban da prati najveći deo suđenja kao i da delotvorno učestvuje u vođenju svoje odbrane, te da je malo verovatno da je bio u stanju da svedoči u svoju odbranu. Ovde se pozivam, pre svega, na svedočenje na suđenju od strane dr. Suzan Bejli, psihijatra konsultanta pri Ministarstvu unutrašnjih poslova, na njen izveštaj od 4. novembra 1997. godine; na izveštaj dr. Arnona Bentovima, psihijatra-konsultanta pri Dečjoj bolnici iz ulice Ormond od 31. januara 1995. godine; kao i na izveštaj od 11. februara 1998. godine Ser Majkla Ratera, profesora dečje psihijatrije na Institutu za Psihijatriju Londonskog Univerziteta. Ovi iskazi i izveštaju poduprti su dokumentima dobijenim od advokata i mlađeg savetnika koji su zastupali podnosioca predstavke za vreme suđenja, kao i od majke podnosioca predstavke. Kao što sam pomenuo, iz ovih dokaza se može zaključiti da problemi podnosioca predstavke nisu bili prouzrokovani isključivo uslovima pod kojima se suđenje odvijalo: kao što se može očekivati, on je bio traumatizovan Džejmsovom ubistvom, te je osećao jaku grižu savesti, kajanje i strah od odmazde. U isto vreme, iz ovih dokaza se može zaključiti da su njegove teškoće u praćenju suđenja takođe bile rezultat, u najvećoj meri, uslova u kojima je održano suđenje: pre svega, bio je prestrašen od rulje i prisustva televizijskih kamera ispred zgrade suda, ali i od stalne izloženosti pogledima javnosti, unutar suda. Ovo ne čudi, kad imamo na umu da su ovo oni isti elementi, na koje je sudija u postupku upozoravao porotu, a koji su doveli odrasle svedoke do toga da budu preplavljeni emocijama.

Vlada je, s druge strane naglasila da je u granicama sistema u kome je održano suđenje učinjeno mnogo da se podnosiocu predstavke pomogne da se suoči s ovim iskustvom. To je u potpunosti tačno, i treba da bude istaknuto. Kao što je savetnik T.-a javno potvrdio u svojim predstavkama Sudu, posebno je sudija u postupku učinio sve što je u njegovoj moći da suđenje bude vođeno u maniru podesnom za jedanaestogodišnjake. Radno vreme suda skraćeno je tako da odražava školski dan. Svaki dan suđenja bio je razdeljen na više jednosatnih delova, između kojih su bile pauze koje je podnosilac predstavke provodio sa roditeljima i socijalnim radnicima u prostoriji koja je izdvojena specijalno za tu namenu. Sa podnosiocem predstavke je, na podijumu, sedeo i socijalni radnik, a njegovi roditelji su sedeli u blizini. Služba za socijalno staranje preduzela je dodatne mere, pre početka suđenja, kako bi se obezbedilo da podnosilac predstavke bude

upoznat sa sudnicom, sudskim postupkom i personalom suda. Ove mere su, verovatno, donekle olakšale teškoće sa kojima se suočio podnosilac predstavke. Ipak, za očekivati je da bi suđenje, vođeno u uslovima koje sam opisao, predstavljalo veoma zastrašujuće iskustvo za većinu jedanaestogodišnjaka.

Država je istakla značaj suđenja otvorenog za javnost i medije u očuvanje poverenja javnog mnjenja u sistem krivičnih sankcija i pravosuđa, kao i poštovanje legitimne zainteresovanosti javnog mnjenja za okolnosti pod kojima se dogodilo ubistvo deteta. Ja, naravno, prihvatam činjenicu da generalno suđenja moraju biti otvorena za javnost, iz razloga koje sam naveo gore: to je jasno i iz člana 6 Konvencije. Međutim, član 6 takođe jasno utvrđuje da ovo načelo nije apsolutno. Ono može biti derogirano u slučaju kada to zahtevaju interesi maloletnika, što engleski zakon zaista i potvrđuje u postupcima pred maloletničkim sudovima. Ono može biti derogirano i u slučajevima kada bi publicitet i javnost narušili interese pravosuđa, što engleski zakon takođe priznaje. Ukoliko je suđenje koje je otvoreno za javnost nespojivo sa pravičnošću suđenja, onda se prioritet daje ovom drugom. Takođe treba imati na umu da se može ograničiti prisustvo javnosti i medijskog izveštavanja do stepena neophodnog radi zaštite drugih legitimnih interesa a bez ukidanja takvih prava u celosti (što engleski zakon poznaje, na primer u slučaju decesvedoka).

Shodno tome, došao sam do zaključka da su uslovi u kojima je bilo suđeno podnosiocu predstavke, gledano u celini, bili nespojivi sa njegovim delotvornim učešćem u određivanju optužnice protiv njega. Kao rezultat toga, došlo je, po mom mišljenju, do povrede člana 6 Konvencije.

Žaleći se da kazna koja mu je izrečena predstavlja nečovečno postupanje suprotno članu 3 Konvencije, podnosilac predstavke se pozvao na element odmazde koji je inherentan logici „tarife“; na doživotnu mogućnost opoziva uslovnog otpusta nakon puštanja na slobodu; na dužinu trajanja „tarife“ prvobitno utvrđene na petnaest godina; na vreme koje je već proveo lišen slobode; na rizik da će, možda, biti prebačen u instituciju za maloletne delikvente a kasnije i u zatvor za odrasle učinioc; i na odugovlačenje pri određivanju nove „tarife“.

Sud je već zaključio da osuda na zadržavanje po diskreciji Krune, u slučaju maloletnika koji su osuđeni za teška krivična dela, u sebi sadrži kazneni element (vidi presudu u predmetu *Husein v. Ujedinjenog Kraljevstva* od 21. februara 1996. godine, *Reports* 1996-I, str. 269-70, stavovi 53-54). Ako se ima u vidu da je pripisivanje krivične odgovornosti detetu o kome je reč – prihvatljivo, onda postojanje kaznenog elementa ne može, samo po sebi, biti ocenjeno kao nečovečno postupanje. Priroda i surovost bilo koje kazne može, s druge strane, pokrenuti pitanja po osnovu člana 3 Konvencije.

Ovde je neophodno napomenuti da države ugovornice imaju obavezu prema Konvenciji da preduzmu sve neophodne mere radi zaštite društva od teškog krivičnog dela. Član 3 Konvencije, zato, ne može zabraniti državam ugovornicama da detetu optuženom za teško krivično delo sa elementima nasilja izrekne kaznu dugotrajnog lišenja slobode, niti može zabraniti opoziv njegovog uslovnog otpusta nakon puštanja na slobodu, ukoliko je to neophodno radi zaštite društva.

Razmatrajući da li su dužina originalne „tarife“ i dužina već odslužene kazne kompatibilni sa članom 3 Konvencije, uputno je osloniti se na Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima deteta,

koja je usvojena od strane svih zemalja članica, uključujući i Ujedinjeno Kraljevstvo. Član 3 stav 1 ove Konvencije zahteva da u svim aktivnostima koje se tiču dece, najbolji interesi deteta budu od prvenstvenog značaja. Član 40 stav 1 zahteva da se prema maloletnom prestupniku postupa na način koji uzima u obzir njegov uzrast, uz činjenicu da je poželjno zalagati se za njegovu/njenu reintegraciju i preuzimanje konstruktivne uloge u društvu. Ovi opšti zahtevi se ogledaju u članu 37(b) Konvencije Ujedinjenih nacija, koji predviđa da zatvaranje deteta mora biti u skladu sa zakonom i primenjeno jedino kao poslednja moguća mera, na najkraći mogući vremenski period.

Kao što je pokazao postupak sudske kontrole koji je pokrenuo podnosilac predstavke (*R. v. Ministra unutrašnjih poslova, ex parte V. and T.* [1998] *Appeal Cases* 407, 499), čini se da je originalna „tarifa“ određena bez poštovanja zahteva koje sadrži član 3 stav 1, i član 40 stav 1 Konvencije Ujedinjenih Nacija. Ta „tarifa“ je, doduše, poništena. Mada postoje dokazi da je podnosilac predstavke patio kada je čuo za dužinu originalne „tarife“, smatram da bi dete tog uzrasta, verovatno, patilo i zbog „tarife“ čija dužina jeste u skladu sa Konvencijom Ujedinjenih Nacija, a verovatno i zbog bilo kog dužeg zadržavanja u ne-kaznene svrhe. Izricanje originalne „tarife“ ne može, po mom mišljenju, biti posmatrano kao loše postupanje koje dostiže minimum surovosti koji se zahteva prema članu 3 Konvencije.

U trenutku donošenja ove presude, podnosilac predstavke je lišen slobode već šest godina, računajući od proglašenja presude novembra 1993. On je zadržan u uslovima koji uzimaju u obzir njegov uzrast i poželjnost zalaganja za njegovu reintegraciju i preuzimanje konstruktivne uloge u društvu. On sam se ne žali na uslove u kojima boravi. Imajući na umu sve činjenice ovog slučaja (uključujući težinu postupka podnosioca predstavke), dužina njegovog lišenja slobode ne može, po mom mišljenju, biti okarakterisana kao nečovečno ponašanje.

Da li će podnosilac predstavke biti prebačen u instituciju za maloletne prestupnike, ili kasnije u zatvor za odrasle učinioce – zavisi od mnogobrojnih faktora. Nova „tarifa“ tek treba da bude određena: u ovom trenutku je nemoguće reći kolika će ona biti. Bilo kakvo dalje zadržavanje, nakon isteka „tarifnog“ perioda, zavisice od procene rizika po bezbednost društva. Mesto i uslovi nekog budućeg zadržavanja, kao i njihov uticaj na podnosioca predstavke, u ovom trenutku su podjednako spekulativne prirode. U ovom trenutku je nemoguće prognozirati da li će to zadržavanje predstavljati povredu člana 3 Konvencije.

Svoje odlaganje da utvrdi novu „tarifu“, Država je pripisala mnogobrojnim činiocima. Odluka Gornjeg Doma od juna 1997. godine zahtevala je od Ministra unutrašnjih poslova da preispita politiku utvrđivanja „tarife“, što je i rezultiralo novom politikom od novembra 1997. godine. Državni sekretar je tada tražio dostavljanje novih podnesaka od strane podnosioca predstavke i T: podnesci podnosioca predstavke dostavljeni su u junu 1998. godine, ali se podnesci T. još očekuju. Državni sekretar je takođe tražio dostavljanje raznih izveštaja o napretku i razvoju T i podnosioca predstavke, koji su i dobijeni u avgustu 1999. godine. Postupci pred Komisijom i Sudom su, takođe, pokrenuli pitanje da li „tarifu“ uopšte može određivati državni sekretar bez da se time krši član 6 stav 1 Konvencije. Pod ovim okolnostima, ne smatram da odugovlačenje u utvrđivanju nove „tarife“ pokreće bilo kakva pitanja prema članu 3 Konvencije.

Shodno članu 6 stav 1, podnosilac predstavke je tvrdio da je utvrđivanje „tarife“ bilo, u svojoj suštini, funkcija kažnjavanja, te prema tome funkcija koju može i mora vršiti samo sud ili

tribunal a nikako državni sekretar. Država je, s druge strane, tvrdila da postupak utvrđivanja „tarife“ nije deo izricanja kazne od strane suda, već prosto aspekt sprovođenja sudske presude.

Član 6 stav 1 Konvencije zahteva da svaka presuda za krivično delo bude izrečena od strane nezavisnog i nepristrasnog suda. Odlučivanje o krivičnoj optužbi uključuje i izricajne kazne licu koje je proglašeno krivim (vidi presudu u predmetu *Ekl (Eckle) v. Nemačke* od 15. jula 1982. godine, *Series A* br. 51, strane 34-35, stavovi 76-77). Formalna kazna, predviđena engleskim zakonom za ubistvo koje je počinio maloletnik, ne utvrđuje ni u jednom pogledu period za koji maloletnik mora biti lišen slobode. „Tarifa“ koju određuje državni sekretar, s druge strane, utvrđuje (podložno reviziji, kao što je usvojeno novom politikom kursom od novembra 1997. godine) minimalni period zatvaranja koji mora biti odslužen pre nego što se može razmatrati puštanje na slobodu. „Tarifa“ ima kazneni karakter: državni sekretar je, tako, opisao svoju funkciju u izveštaju od 10. novembra 1997. godine kao „odlučivanje koja je kazna odgovarajuća“. Odlučivanje koja je kazna odgovarajuća u slučaju lica osuđenog za krivično delo jeste, po mom mišljenju, vršenje sudijske funkcije kažnjavajna, kao što je utvrdio Apelacioni Komitet Gornjeg doma u postupku sudske kontrole koji je pokrenuo podnosilac predstavke. Iz ovoga sledi da je član 6 stav 1 Konvencije primenjiv na određivanje visine „tarife“. „Tarifa“, dakle, mora biti utvrđena od strane „nezavisnog i nepristrasnog suda“. S obzirom da državni sekretar uopšte nije nezavisan od izvršne vlasti, njegovo utvrđivanje „tarife“ podnosioca predstavke predstavlja povredu člana 6 stav 1 Konvencije.

U odnosu na pitanja iz člana 5 stav 1, člana 5 stav 4, i člana 41 Konvencije, u potpunosti se slažem sa odlukom Suda i nemam ništa da dodam.

DELIMIČNO IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJA ROZAKISA I KOSTE (Prevod)

Saglasni smo sa većinom članova Suda u svim tačkama osim jedne, a to je žalba prema članu 3 Konvencije koja se tiče kazne izrečene podnosiocima predstavki. Smatramo da je ova žalba sasvim osnovana.

Kao što se navodi u presudi, dvojica podnosilaca predstavke su imali po deset godina u trenutku kada su izvršili zločin. Imali su tek nešto preko jedanaest godina kada su proglašeni krivima i osuđeni „na zadržavanje po diskreciji Krune“. „Tarifni“ deo kazne ustanovljen je u visini od petnaest godina od strane Ministra unutrašnjih poslova 22. jula 1994. godine. Ubice su tada imale po dvanaest godina. Treba imati na umu da je sudija u postupku, koji je doneo presudu, preporučio „tarifu“ u visini od osam godina, dok je Vrhovni sudija preporučio „tarifu“ od deset godina. Državni sekretar je svoju odluku doneo nakon što su mu dostavljena pisma i peticije građana koji su zahtevali veoma visoku „tarifu“ ili kaznu doživotnog zatvora (vidi stav 22 presude).

Kada je Gornji dom poništio odluku državnog sekretara on je obavestio Parlament da će ponovo razmotriti visinu originalne „tarife“ u svetlu napretka i razvoja prestupnika (vidi stav 27 presude), ali do ovog trenutka novo rešenje nije doneto.

U tako izuzetnom predmetu kao što je ovaj, veoma je teško naći tanku liniju koja definiše šta jeste “nečovečno i ponižavajuće” postupanje shodno članu 3 Konvencije, a šta nije. Po našem mišljenju, ključni činilac za procenu ovoga mora biti mladost i nezrelost ubica u vreme kada je počinjen zločin. Tada su imali deset godina; sada imaju sedamnaest, a i dalje ne znaju koliko još vremena moraju biti zatvoreni kako bi se zadovoljili zahtevi odmazde i odvratanja. Ta neizvesnost, s kojom dva podnosioca predstavki žive od dana izricanja presude - a to je više od šest godina - očigledno im je prouzrokovala značajnu patnju. Ali, odlučujući faktor jeste taj, da su podnosioci predstavki, koji danas nisu daleko od punoletstva, u trenutku izvršenja zločina, u trenutku hapšenja i pritvora do početka suđenja, i u trenutku izricanja presude i zatvaranja - još bili deca.

Da li se može tvrditi da ova transformacija, koja ima veze sa njihovim uzrastom, ne može uticati na odluku koja se donosi u vezi visine i, posledično, okončanja „tarifnog“ perioda? Ili da ta odluka može biti ista kao u slučaju punoletnih ubica? Mi mislimo da ne može. Većina članova Suda je smatrala da nije došlo do povrede Konvencije jer su držali da period od šest godina zatvaranja ne predstavlja nečovečno i ponižavajuće postupanje (vidi stav 99 presude). Međutim, oni su računali samo onaj vremenski period koji je, do danas, *objektivno* protekao. Nisu uzeli u obzir prvobitno rešenje Ministra unutrašnjih poslova kojim se određuje kazna podnosiocima predstavki od petnaest godina, što je, prema rečima dr. Bentovima “izbežumilo” maloletnog V. (vidi stav 24 presude), niti, pre svega, potpunu neizvesnost u pogledu ukupne dužine kazne koju će morati da odsluže s obzirom da je proteklo već dve i po godine od odluke Gornjeg doma o poništenju „tarife“, kao ni činjenicu da nema garancije da će državni sekretar doneti novu odluku u bliskoj budućnosti. Iz svih gorenavedenih razloga, mi smatramo da, iako uslovi suđenja podnosiocima predstavki nisu povredili član 3 Konvencije, došlo je do povrede člana 3 po pitanju izricanja njihove kazne.

ZAJEDNIČKO DELIMIČNO IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJA PASTORA RIDRUEHA, RESA, MAKARČIKA, GÐE TULKENS I SUDIJE BUTKEVIČA

Po našem mišljenju, suđenje podnosiocima predstavke kao i njihova kazna, uzeti zajedno, predstavljaju nečovečno i ponižavajuće postupanje koje je protivno članu 3 Konvencije. Kombinacija, koja se u ovom predmetu sastoji od: (i) pripisivanja krivične odgovornosti deci od deset godina, (ii) suđenja deci sa jedanaest godina pred sudom za punoletne izvršioce i (iii) izlaganje dece kazni zatvaranja sa neodređenim trajanjem, prouzrokovala je kod dece značajan nivo mentalne i fizičke patnje. Primena krivičnog postupka namenjenog punoletnim izvršiocima na jedanaestogodišnjaka, predstavlja, po našem mišljenju, relikv vremena u kome su efekti sudskog postupka i kažnjavanja na dečje fizičko i psihičko stanje i njihov dalji razvoj kao ljudskih bića - bili malo ili nikako uzimani u obzir.

Član 3 Konvencije garantuje apsolutno pravo na zaštitu od nečovečnog i ponižavajućeg postupanja. U srži ovog prava leži patnja i poniženje lica koje im je podvrgnuto. Nema razloga da se pretpostavlja da, minimalni nivo patnje koji je kvalifikuje kao loše postupanje, ne može biti nanešen od strane suda u njegovom zakonitom vršenju legitimne nadležnosti u toku sudskog postupka, a posebno tamo gde, iz mnogobrojnih razloga, to suđenje prouzrokuje javno poniženje. Mi se u potpunosti slažemo sa Sudom da razlog vođenja krivičnog postupka protiv podnosilaca predstavki nije bio, ni u kom slučaju, da ih ponizi ili da kod njih izazove patnju. Međutim,

suprotno zaključku Suda, mi smo stanovišta da je patnja ili poniženje podnosioca predstavki u potpunosti nezavisna od činjenice da li su državne vlasti postupale sa namerom da kod njih izazovu poniženje i patnju, ili ne. Čini nam se da je osnovni razlog vođenja ovog postupka protiv dece od jedanaest godina bio odmazda, a ne ponižavanje. Međutim, odmazda nije nikakav oblik pravde; odmazda nad decom u civilizovanim društvima mora biti u potpunosti isključena. Mi ovde ističemo da ono što je važno kad se ima na umu član 3 Konvencije nije subjektivni element (motivi i razlozi) na strani Države, već objektivni efekti na lica o kojima se radi.

Razdelivši “postupanje” na odvojene faze, tj. na samo suđenje i na izricanje kazne, većina članova Suda je izgubila iz vida efekat koji je ukupno postupanje u ovom predmetu imalo na dečju fizičku dobrobit i psihološku ravnotežu. Mi ne vidimo kako je moguće pravilno odvojiti suđenje, samo po sebi, od izricanja kazne koje je posledica tog suđenja. Osim toga, posmatrajući problem uzrasta za krivičnu odgovornost potpuno izolovano od problema suđenja pred sudom za punoletne učinioce jeste dodatni faktor distorzije kod određivanja uloge člana 3 Konvencije uzetog zajedno sa članom 1, a to je da se obezbedi efikasna zaštita od patnje i ponižavajućeg postupanja. Veoma niska starosna granica za krivičnu odgovornost mora uvek biti povezana sa mogućnošću vođenja sudskog postupka predviđenog za punoletne učinioce. To i jeste razlog zašto velika većina država ugovornica izbegava ovako nisku starosnu granicu za krivičnu odgovornost.

1. Što se tiče uzrasta za krivičnu odgovornost, ne prihvatamo zaključak Suda da se nije mogla utvrditi jasna tendencija razvoja među državama Evrope, i u međunarodnim instrumentima. Samo četiri evropske zemlje, od ukupno četrdeset i jedne države, spremne su da krivičnu odgovornost postave ovako nisko kao što je to urađeno u Engleskoj i Velsu, ili još i niže. Uopšte ne sumnjamo da među zemljama članicama Saveta Evrope postoji opšti standard prema kojem se sistem relativne krivične odgovornosti postavlja na granicu od trinaest ili četrnaest godina – uz vođenje specijalnih sudskih postupaka za maloletnike – a utvrđuje puna krivična odgovornost tek za lica koja su navršila osamnaest godina ili više. U slučaju kada deca od deset do trinaest ili četrnaest godina počine krivično delo, izriču im se vaspitnoobrazovne mere, kojima se pokušava postići integracija maloletnih prestupnika nazad u društvenu zajednicu. Čak i ako Pravilo br. 4 Pekinških pravila ne precizira minimalni uzrast za krivičnu odgovornost, samo upozorenje da se starosna granica ne sme postaviti previše nisko, dovoljan je indikator za to da su krivična odgovornost i zrelost dva povezana pojma. Očigledno je mišljenje velike većine zemalja članica Saveta Evrope da deca mlađa od trinaest ili četrnaest godina ne poseduju ovu vrstu zrelosti. U ovom predmetu nam se nameće paradoks, a to je da, iako su podnosioci predstavki smatrani dovoljno zrelim da im se pripiše krivična odgovornost, za njih je u sudnici napravljeno posebno dečje igralište u kome su boravili za vreme pauza.

2. Što se tiče suđenja, Sud je ustanovio da postoji međunarodna tendencija u prilog zaštite privatnosti maloletnih prestupnika. Međutim, i pored toga, on zaključuje da nedostatak privatnosti ne može biti odlučujući činilac kod razmatranja da li je suđenje u prisustvu javnosti doprinelo postupanju sa minimumom surovosti, čime bi potpadalo pod nadležnost člana 3 Konvencije (vidi stav 77 presude). Prema članu 40 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, privatnost mora u “potpunosti biti poštovana u svim fazama postupka”, i to je ključni element u smanjivanju patnje i poniženja dece. Mada je Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta obavezujuća za Ujedinjeno Kraljevstvo, engleski zakon, ipak, dopušta da dugačka suđenja budu vođena javno, u sudu za punoletne učinioce, sa svim pripadajućim formalnostima. Čak i nakon što je sudija u

postupku preduzeo određene mere da umanju uticaj suđenja na decu, za decu tog uzrasta, koja su već bila u uznemirenom emocionalnom stanju, iskustvo takvog suđenja sigurno je bilo nepodnošljivo. Sedela su na uzdignutom podijumu, odakle ih je posmatrala prisutna publika i novinari, i postoje dokazi da su se posebno teško nosili sa činjenicom da je suđenje bilo otvoreno za javnost, a naročito jer su publiku doživljavali kao neprijateljsku: jednom prilikom je vozilo koje ih je dovodilo u sudnicu bilo čak i napadnuto, a takođe, sve vreme suđenja se u medijima vodila žestoka hajka i kampanja protiv njih što je navelo njihove zastupnike da od sudije traže zaustavljanje suđenja. Pred svim tim auditorijumom sastavljenim od publike i novinara, podnosioci predstavki su počeli da se suočavaju sa zločinima koje su počinili. Morali su da slušaju iskaze svedoka o događajima tog dana kada se ubistvo dogodilo, kao i zvučne zapise njihovih sopstvenih iskaza datih u policiji. Morali su da čuju odluku porote o krivici, i sudiju kako donosi presudu. Pred kraj ove izloženosti javnosti, obavesteni su da je sudija odlučio da skine zabranu sa objavljivanja njihovih imena. Mi nemamo nikakvu sumnju da se moglo očekivati da ovakav postupak izazove dugotrajne štetne posledice na jedanaestogodišnje dete, kao i visok nivo patnje. I tako je ser Majkl Rater (*Michael Rutter*) u svom izveštaju o V. koji datira od februara 1998. godine izrazio mišljenje, između ostalog, da je prisustvo javnosti na suđenju kao i neprijateljske reakcije javnog mnjenja moglo biti potencijalno poguban za dete njegovih godina (vidi stav 19 presude).

Osim *prirode* postupanja, *posledice* postupanja po decu još su relevantniji kriterijum za član 3 Konvencije. Podnosilac predstavke, V., preplakao je gotovo celo suđenje. Terapeut podnosioca predstavke je svedočio da efekat suđenja i uticaj na njihove porodice, kao i napadi i drugi oblici represije od strane javnosti i ostalih zatvorenika, do današnjeg dana koče napredak podnosilaca predstavki u smislu suočavanja sa onim što su uradili, i šta im se dogodilo. Ne možemo da prihvatimo zaključak u kome se kaže: “da bi bilo koji postupak ili istraga vođeni kako bi se utvrdile činjenice i okolnosti krivičnog dela koje su počinili T. i podnosilac predstavke, bez obzira da li bi takav postupak bio vođen sa ili bez prisustva javnosti, ... takođe proizveli kod podnosioca predstavke osećanja krivice, bola i straha”, (vidi stavku 79 presude).

Sudeći prema psihijatrijskim dokazima koji se odnose na posledice sudskog postupka po decu a podnosioci predstavki pokazivali su znake poremećaja usled post-traumatskog stresa. Postoje i dokazi koji pokazuju da je V. bio prestravljen od suđenja i da su ovi efekti trajali još celu godinu nakon završetka suđenja. Tako je dr. Bentovim u januaru 1995. godine izvestio da je V. bio u stanju šoka kada je video da je publika puštena u sudnicu, da je osećao užas zbog činjenice da je bio posmatran sve vreme, i patnju kada su mu ime i fotografija objavljeni u novinama. U vreme doktorove ekspertize, V. je patio od visokog nivoa straha da će biti napadnut i kažnjen. U svom izveštaju od novembra 1997. godine, dr. Bejli je zaključila da je V. trebalo dvanaest meseci da se oporavi od suđenja, te da i dalje o njemu misli svake noći. Izjavila je da je bio najuplašeniji na prvom saslušanju, u Prekršajnom sudu, a da se nakon prva tri dana suđenja pred Krunskim sudom osećao bolje jer je prestao da sluša šta se na suđenju govori.

Iako je dokaz da je u vreme suđenja V. osećao visoki stepen intenzivne patnje jasniji nego u slučaju T, može se zaključiti da je ovakva vrsta suđenja izazvala patnju i poniženje kod oba deteta, na nivou koji je izvan okvira potrebe da se primeni “bilo koji oblik postupka ili istražne radnje koja je neophodna da bi se utvrdile okolnosti dela koje je počinjeno”, i koji je dostigao minimum nečovečnog i ponižavajućeg postupanja.

3. Što se tiče određivanja kazne, važan element koji treba uzeti u obzir u vezi člana 3 Konvencije jeste kazna zadržavanja po diskreciji Krune, to jest na neodređeni period. Ovakva kazna za sobom povlači ogroman nivo nesigurnosti i anksioznosti za oboje dece. Ostaje pitanje da li Konvencija dozvoljava državama ugovornicama da jedanaestogodišnjem detetu izreknu kaznu sa neodređenim trajanjem; ali, posebna zaštitna obaveza država da obezbede da deca ne budu podvrgnuta nečovečnom postupanju, obavezuje ih da smanje neizvesnost koliko god je to moguće. Nakon završetka suđenja, sudija je predložio „tarifu“ u trajanju od osam godina, a Lord Vrhovni sudija od deset godina. Tada je državni sekretar, koji je između ostalog, dobio peticiju sa 278.300 potpisa u kojoj se traži da podnosioci predstavki nikad ne budu pušteni na slobodu, utvrdio visinu „tarife“ na petnaest godina.

Teško je zamisliti kako dete može da pojmi ovakvu kaznu, ali reakcija V da se plaši da nikad neće biti pušten na slobodu opšte ne iznenađuje. Ova „tarifa“ je, kasnije, bila poništena od strane Gornjeg doma, a nova „tarifa“ do danas nije utvrđena. Dakle, neizvesnost traje i dalje. Sud je, po našem mišljenju, samo uzeo u obzir (vidi stav 99 presude) činjenicu da je oba deteta bila zatvorena ukupno šest godina, a nije mogao da dođe do bilo kakvog zaključka po pitanju kompatibilnosti sa članom 3 sve dok nova „tarifa“ ne bude utvrđena. Ali problem leži upravo u izricanju kazne sa neodređenim trajanjem: neizvesnost i anksioznost deci, neizbežno, samo dodaje još jedan element patnje.

I na kraju, po našem mišljenju, javna priroda suđenja ne samo da je dodala nečovečnom već i ponižavajućem postupanju, a činjenica da je podnosiocima predstavki suđeno po istoj proceduri namenjenoj odraslim učiniocima i da su im izrečene kazne bez uzimanja u dovoljnoj meri u obzir da su u pitanju deca – mora biti okarakterisana kao nečovečna.

Nije nikakav odgovor na žalbu prema članu 3 Konvencije to što se zaključilo da je došlo do kršenja člana 6 stav 1. Ova dva člana imaju sasvim drugačije ciljeve i objekte zaštite. Član 3 zabranjuje prouzrokovanje patnje i poniženja, dok član 6 u ovom slučaju garantuje delotvorno učestvovanje u suđenju. Fokusirajući se samo na mogućnost dece od jedanaest godina da delotvorno učestvuju u postupku za odrasle učinioce pred Krunskim sudom, većina članova Suda je, po našem mišljenju, propustila da obrati dovoljno pažnje na patnju i poniženje koje je, neizbežno, taj postupak kod dece izazvao. U ovom slučaju, Krunski sud je, svakako, učinio sve što je bilo u njegovoj moći; problem je što je sistem, kako u načelu, tako i u praksi, u okviru koga je Krunski sud delovao, izazvao kršenje člana 3 Konvencije.

U potpunosti smo svesni užasne prirode počinjenog zločina, a uzeli smo u obzir i pisane komentare predate od strane roditelja ubijenog deteta. Članovi 2 i 3 Konvencije nameću pozitivnu obavezu državama ugovornicama da moraju štititi žrtve od zločina nasilja tako što će obezbediti delotvoran sistem prevencije. Međutim, u okolnostima kao što su ove, gde su i učinioci krivičnog dela bili deca u trenutku kako izvršenja tako i suđenja, ne smatramo da pozitivna obaveza prema članu 3 u odnosu na žrtvu krivičnog dela može opravdati suspenziju prava samog učinioca. Mislimo da najdelotvorniji način da se priznaju patnje žrtava, i da se zaštiti društvo, jeste da se poštuju najosnovnija i neprikosnoveni prava učinilaca, posebno – i iznad svega – onda kada su ti učinioci deca od jedanaest godina.

DELIMIČNO IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE BAKE

Mada u potpunosti delim mišljenje većine članova Suda da nije došlo do povrede člana 3 Konvencije, smatram da je podnosilac predstavke imao pravično suđenje u prvostepenom postupku iz sledećih razloga.

Član 6 stav 1 Konvencije oličava opšte načelo da se sudske rasprave moraju voditi javno, na način koji optuženom omogućava punu mogućnost delotvornog učešća u vođenju njegovog ili njenog slučaja pred sudom. Ovo načelo je potčinjeno uslovu da se “štampa i javnost mogu isključiti sa celog ili sa dela suđenja ... kada to zahtevaju interesi maloletnika”. Niti tekst člana 6 stav 1 Konvencije niti njegovo tumačenje u precedentnom pravu, ne ide tako daleko da zahteva da detetu optuženom za krivično delo mora biti suđeno, u maloletničkom sudu ili u sudu za odrasle učiniocice – na zatvorenoj sednici, bez prisustva javnosti. Iz ovoga sledi jednostavna činjenica da podvrgavanje deteta javnom suđenju u sudu za punoletne učiniocice ne znači, samo po sebi, uskraćivanje pravičnog suđenja prema članu 6 stav 1 Konvencije.

Većina članova Suda se oslonila na argument da je javno suđenje podnosioca predstavke u Krunskom sudu bilo “zastrašujuće za dete od jedanaest godina” i da “u napetoj atmosferi sudnice i pod budnim okom prisutne publike” podnosilac predstavke nije mogao da delotvorno učestvuje u krivičnom postupku koji se vodio protiv njega.

Smatram da bilo koje suđenje za teško krivično delo (zatvoreno ili javno), gotovo neizbežno izaziva jaka osećanja anksioznosti, straha i patnje kao rezultat činjenice da se optuženi suočava – ponekad i po prvi put – sa težinom posledica onog dela koje je počinio. Takođe priznajem da ova prirodna osećanja mogu ograničiti, potpuno ili delimično, sposobnost optuženog (bio on dete ili odraslo lice) da delotvorno učestvuje u krivičnom postupku koji se vodi protiv njega. Čak i kada se prizna da je ovo potencijalno više izraženo u slučaju deteta, da li je ovo subjektivno osećanje i njegov mogući negativni uticaj na detetovo delovanje tokom suđenja dovoljno, kako bi se zaključilo da krivični postupak protiv njega nije bio pravičan? Ja ne mislim da jeste. U slučaju da se misli obrnuto, morao bi se ekspertizom dokazati faktički uticaj ovih subjektivnih činilaca na to kako se dete ponašalo za vreme suđenja, te da li je dete bilo u stanju da delotvorno učestvuje u svojoj odbrani. Osim toga, moralo bi se dokazati da je dete bilo sprečeno da aktivno učestvuje u vođenju svog slučaja ne zbog gotovo automatskih i prirodnih, psiholoških konsekvenci krivičnog postupka, već iz razloga prisustva javnosti na suđenju. Mislim da ovde idemo suviše daleko.

U ovom slučaju, vlasti su preduzele niz posebnih mera osmišljenih da se obezbedi da optuženi dečaci mogu adekvatno da učestvuju u suđenju. Ove mere su uključivale upoznavanje sa sudnicom, objašnjavanje procedure, skraćenje vremena suđenja sa redovnim pauzama kako bi se što više približilo školskoj satnici, i prisustvo socijalnih radnika pre i za vreme suđenja. Sudija u postupku je takođe istakao da će prekidati suđenje kada god mu socijalni radnici ili advokati odbrane budu rekli da jedan od optuženih pokazuje znake umora ili stresa.

Uzimajući u obzir okolnosti da je sudska procedura bila podešena tako da se uzme u obzir njegov uzrast, teško je reći da podnosilac predstavke nije dobio pravično suđenje prema članu 6

Konvencije. Ukoliko podnosilac predstavke nije bio u mogućnosti da delotvorno učestvuje u postupku, to nije bilo stoga što je suđenje bilo otvoreno za javnost i vođeno pred sudom za punoletne učinioce, već pre zato što se njegova pozicija objektivno nije mnogo razlikovala od one u kojoj optuženoj osobi nedostaje pravnog znanja, ili boluje od mentalnog oboljenja ili ima nizak nivo inteligencije, u kojim slučajevima se za njih može reći da su podvrgnuti sudskom postupku a ne da su njegovi aktivni učesnici. U ovoj situaciji, pravičnost krivičnog suđenja ne može predstavljati mnogo više od omogućavanja da dete dobije adekvatnu odbranu od strane visoko obučениh profesionalnih pravnih savetnika, te da se u potpunosti obezbede sadržaji neophodni za odbranu, kao što je i bio slučaj u ovom predmetu. U smislu pravičnosti krivičnog postupka, iluzorno je očekivati da dete ovog uzrasta može davati bilo kakva pravno relevantna uputstva svojim advokatima, sa ciljem da unapredi svoju odbranu.

Na osnovu gore izrečenog, ne nalazim da je došlo do povrede člana 6 stav 1 Konvencije, koji se odnosi na pravičnost suđenja.